

KO E HALANGA TĀPUAKI

Ma'á e Kāinga Tonga 'i he

UNITED METHODIST CHURCH

Siune 2025

TOHI POLOKALAMA

- **NGAAHI KAVEINGA LOTU**
- **LAU FOLOFOLA FAKA'AHŌ**

NGAAHI KAVEINGA LOTU KI SIUNE 2025

Siune: Kuo fakakoloa kitautolu ‘e Laumālie Mā’oni’oni ko ‘ene me’angāue / The Holy Spirit equips us to be God’s instrument.

Sāpate 7 ‘o e Toetu’u: Ke tau hūfia ‘a e ngaahi ngāue ‘o e ‘ahó ní pea mo e uiké, pea mo tuku kololia he kuo fakakoloa kitautolu ‘e he Laumālie Mā’oni’oni ko ‘ene me’angāue (‘Efeso 1: 15-16).

‘Ahongofua 1: Ke tau fakafeta’i kuo ohi kitautolu ‘e he ‘Otuá ko ‘ene fānau. ‘I he’ene pehē, ko hotau fatongia leva ke fakamo’oni he me’a kotoa ma’á e ‘ofa faka-e-’Otuá kuo tau lave monū ai (Loma 8: 14-17).

Sāpate Penitekosi: Ke tau hūfia ‘a e ngaahi ngāue ‘o e ‘ahó ní pea mo e uiké, pea tau tu’u ta’eteki hono malanga’i mo mo’ui’aki ‘a e ngaahi fakahinohino ‘a e ‘Otuá ‘o tatau ai pē, pe ko e hā e fāliunga ‘o e mo’ui ‘oku tau ‘i ai (Ngāue 2: 14-21)

‘Ahongofua 2: Ke lotu ki he ‘Otuá ke tokoni’i kitautolu ke tau hiki mei he kelesi ki he kelesi ‘i he’etau tui mo mo’ui’aki ‘a e ngaahi folofola kotoa kuo fakakoloa’aki kitautolu ‘e he ‘Otuá (Loma 5: 1-5).

Sāpate Tolu Taha’i ‘Otuá: Ke tau hūfia ‘a e ngaahi ngāue ‘o e ‘ahó ní pea mo e uiké, pea tau fakahounga’i hono manatua kitautolu ‘e he Tu’i ‘o Taimi mo ‘Itāniti (Saame 8: 4-6).

‘Ahongofua 3: Ke tau tali mo e loto fakafeta’i ‘a hotau koloa ‘oku fou mai ‘i he tui ki hotau ‘Eiki ko Sisu Kalaisi pea tau hoko ai ko e ‘Ea ki he Tala’ofā (Kaletia 3: 26-29).

Sāpate 2 Hili ‘a e Penitekosi - (Sāpate Tāmai): Ke tau hūfia ‘a e ngaahi ngāue ‘o e ‘ahó ní pea mo kinatuolu kotoa ne fai e ‘ofa fakaetamai kiate kitautolu, pea tau lotolahii he faingamalie kotoa pe ke tala ki hotau kaunga fononga ‘a e ngaue fakafo kuo fai ‘e he Laumalie ‘i he’etau mo’ui (Luke 8:26--39).

‘Ahongofua 4: Ke tau hūfia ‘etau fānau kotoa pē he ngaahi ako’angá ke nau tali e ngāue mai ‘a e Laumālie Mā’oni’oni ke ne tu’utu’unia ‘enau mo’ui ke nau kaveinga’aki ‘a e fononga tu’uma’u mo Sīsū Kalaisi he taimi kotoa neongo e fihi mo e faingata’a ‘a e halá (Saame 77: 11-20).

Sāpate 3 Hili ‘a e Penitekosi: Ke tau fakafeta’i mo fakamālō ki he Laumālie Mā’oni’oni he’ene fie me’angaue’aki kitautolu, pea tau puke faingamālie kotoa ke fakaafe’i ‘a Sīsū ki he’etau mo’ui, hotau lotofalé, Siasí, mo e Fonuá (Luke 9: 51-56).

‘Ahongofua 5: ‘I he faka’osinga ‘o e ta’u faka-Konifelenisi ko ‘eni, tau toe tukupā mo toe fuakava ke tau hoko ko e me’angāue ‘a e Laumalie Mā’oni’oni he toenga ‘etau mo’ui (2 Tu’i 5: 1-2, 6-14).

KO E LAU FOLOFOLA FAKA’AHO

Siune: Kuo fakakoloa kitautolu ‘e Laumālie Mā’oni’oni ko ‘ene Me’angāue / The Holy Spirit equips us to be God’s instrument.

Sāpate, Siune 1: *Sāpate 7 ‘i he Toetu’u - Hā’ele Hake. (Lanu Hinehina pe Koula).*

Lēsoni: Ngāue 16:16-34; Saame 97; Fakaha 22:12-14, 16-17, 20-21; Sione 17:20-26.

Mōnite, Siune 2: Lau Folofola - Saame 104: 24-34, 35b.

Ki’i Ama: Saame 104: 33, “Ka u hiva kia Sihova ke ‘osi ‘eku mo’ui: Ka u tā ha’ape ki he ‘Otuá lolotonga ‘eku ‘i aí.”

Pou ‘Ao: ‘Oku ‘ikai mo ha toe ngāue ‘e mahu’inga ange ki he fatu Saamé ni ‘i he’ene katoanga’i fiefia ‘a e lelei mo e faka’ofa’ofa ‘o e ngaahi ngāue fakafo ‘a e ‘Otuá ‘oku fai ‘i Natulá. ‘Oku fakahaa’i ‘e he femāmenité, ‘e he Langi ‘oku mafolá, fetu’ú mo e la’āá mo e Langi ‘o e ngaahi langi ‘a e nima mea’a ‘o Sihová. ‘I he a’usia ‘a e fatu Saame ‘oku ‘ikai ha me’a ia ‘e tu’u ‘ata’atā mo tau’atāina ‘iate ia pe. ‘Oku nau felālāve’i kotoa pe mo e me’a kotoa pe ‘i he Fakatupu ‘a e ‘Otuá. ‘Oku hanga ‘e he kupu’i lea kamata ‘o e Saame 103 mo e 104, “Fakafeta’i kia Sihova ‘a hoku laumālié,” ‘o tatakí ‘a e kakai ke nau kau fakataha ‘i hono hiki mo fakalāngilangi’i ‘a e ‘Otuá ‘o e Fakatupú. ‘Oku tatau ‘a e mahino ‘a e fatu Saame 103 mo e 104 ‘i he tui ki he Pule fakaleveleva ‘a e ‘Otuá ki he me’a kotoa pe ‘i natula pea mo e kotoa ‘o e Fakatupú. ‘Oku mahu’inga ki he nofo toafa ‘i he taimi ‘o e hiki hiki teniti pea mo hono matu’ai ‘o e ‘Otuá Mo’oni mo e ‘Otuá ‘oku Hau he ngaahi ‘otuá, ke fakapapau’i ‘e he kau muimu’i ‘oku nau ‘uluaki

tali, tu imo falala ko honau 'Otua 'a e Hau Ta'eliuá. 'Oku 'ikai mo ha toe 'otua ke ne fakauoua 'i 'a hono lahi, ngei, poto mo hono mafai pea ko ia 'oku ne aofangatuku 'a e me'a kotoa pe 'i he 'univeesi. 'Oku hange 'oku toe foki e manatu 'a e fatu Saame ki he Talanoa 'o e Fakatupu 'ia Senesi 1 pea 'oku ngāue mei he lotolotonga 'o 'ene a'usia 'a e lelei, faka'ofa'ofa pea mo e masani 'o e nima mea'a 'o e 'Otua 'o e Fakatupú. Ko kitautolu 'a e fa'ahinga 'o e Tangata / Fefine, ko e "kaungā ngāue" 'o e 'Otua ki he māmani 'oku 'osi maau pe mo mā'opo'opo lelei 'a hono fokotu'utu'u mo fakanofonofa lelei 'e he 'Otuá ki hono ngaahi tuliki mo tu'u'anga. Ko e kotoa 'o e me'a mo'ui kotoa na'e fakanaunau'i 'aki 'e he 'Otua 'a e Fakatupú, 'o kau ai hotau fa'ahingá, tangata mo fefiné, 'oku tau ma'u mo'ui kotoa pe mei he 'Otua 'o e Fakatupú. 'Oku 'ikai ke tau lava ke mo'ui 'o tatau pe mo ha toe me'a 'i he kotoa 'e Fakatupu 'a e 'Otuá, 'e lava ke mo'ui 'i ha toe me'a kehe ka ko e 'Otua pe 'o e Fakatupú. Koe'uhi ko ia 'a e 'Otua 'o e Fakatupú, ko e kamata'anga ia 'o e me'a mo'ui kotoa pe 'i he 'univeesi, te ne kei Pule ai pe mo Aoniu 'i he 'univeesi 'o ta'engata pea ta'engata. 'Okú ne tokanga'i mo tauhi 'a 'ene Fakatupú 'o hangē ko hono tokanga'i 'e ha Tamai / Fa'e 'a 'ene fānau. 'Oku tatau pe 'ene 'ofa kiate kitautolu 'a e Kalauni Siueli 'o 'ene Fakatupu pea mo ha toe me'a pe na'a ne ngaohi. Ko hono finangalo ke tau kaungā ngāue fakataha mo ia 'i hono tokanga'i e me'a kotoa pe 'i he Fakatupu ke lelei. Ko e fakafeta'i ia 'oku fai 'e he fatu Saame 'i hotau Ki'i Ama ki he 'ahó ni. 'Ofa ke tau fai pehē mo kitautolu he mahina fo'ou ni.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ka ko e tala 'e he langi, 'E ngata mei he 'atamai, 'Aonga ia 'i taimi pe. 'É, ko e tala haohaoa Ko e folofola 'a Sihova 'Ene liliu 'a e laumālie.

Tūsīte, Siune 3: Lau Folofola – Ngāue 2: 1-21.

Ki'i Ama: Ngāue 2: 1, "PEA 'i he hokosia 'a e 'aho Penitekosí, 'oku nau tefua 'i ha potu 'e taha."

Pou 'Ao: Kuo tau a'u mai ki he uike 'oku fakamanatu ai 'i he lotú 'a e 'aho 'oku taku ko e 'aho na'e fā'ele'i ai 'a e Siasí, ko e 'aho Penitekosí. Ko e 'aho 'oku hanga ki tu'a 'a hono fongá 'o ho'ata mei ai 'a e nāunau fakatokolahi 'o e fonongá, 'o mavahe mei he fakafo'ituitui. 'Oku mahino ia mei hotau Ki'i Ama ki he ahó ni. Na'e hifo 'a e Laumālié ki he kau Akó, lolotonga "'oku nau tefua 'i ha potu 'e taha." Na'e 'ikai ke faka'ilo fakafo'ituitui, 'o hangē ko ia na'e fa'a kouna 'e Sīsū ki he 'ene kau Akó, ke "'oua te mou tala ki ha taha." Ko e 'ahó ni, ne hā 'a e 'Otuá 'i hono nāunau ta'emahakuleá 'o sio mata ki ai 'a e tokolahi, pea nau ongona 'a e fu'u mumuhu, 'o mahino kuo hifo 'a Langi ki māmani, pea kuo lotolotoi 'a e 'Otuá 'iate kinautolu. Na'e hā 'a e 'Otuá kia Mōsese 'i he taípe 'o e vao na'e vela, pea ki he kau 'Isilelí 'i he Pou Afi mo e Pou 'Ao. Na'á ne folofola kia 'Ilaisiá 'i ha le'o na' e "vanavanai ki mai." Na'á ne 'ai 'a e teunga 'auha'ia 'o e tangata 'o ne 'afio 'i hotau lotolotonga ko hotau "to'utakanga piki ma'u pē" 'ia Sīsū Kalaisi. 'I he 'Aho 'o e Penitekosí, 'oku tu'u-tolu 'a e fotu 'a e 'Otuá. 'Oku fakamanatu mai 'e he mumuhu 'a e matangí 'a e ivi mo e mafai fakaleveleva 'a e 'Otuá; pea fotu 'a e afi ke fakamahino ko Ia 'a e maama ki māmani, pea 'okú ne keina 'a e angahala 'a māmani; pea fou mai 'a e lea fo'ou 'i he 'elelo ke fakamahino ko Folofola na'e 'i ai 'i he kamata'angá. 'Oku kei tu'ulāhoko 'a e ui "ke tefua 'i ha potu 'e taha" 'a e kau muimui 'o Sīsū 'i he senituli Ua tahá ni, ke nau hoko 'o taha. Pea neongo 'oku fiema'u ke fai 'a e ngāue fakafo'ituitui ke patoloaki 'a e vā fakafo'ituitui mo e 'Otuá, ka ko e uki kiate kinautolu 'oku muimui kia Sīsū, 'oku kei tatau pē pea mo e uki na'e fai 'i he 'uluaki 'aho Penitekosí, ko e uki ke hoko 'a e tokolahi 'o taha pē, pea toki mahino ia ko e Siasí. Ko e ivi ngāue ia 'o e Laumālié, pea ne'ine'i hoko 'a e Siasí Faka-Kalisitiané ko e fu'ufunga mafai 'i he ngaahi kuongá 'o a'u mai ki he kuongá ni. 'I he uike ko 'eni 'oku tau fakamanatu ai 'a e 'aho 'o e Penitekosí, pea telia, na'á kuo tau tutuku atu mo mōlia 'a e ivi ko iá 'i he ngaahi Tōkanga ngoue 'oku tau fua fatongia aí, 'oku 'i ai 'a e fiema'u ke tau toe vakai ki he ivi ngāue 'o e Laumālie he 'oku tau kei 'atā ki ai. Ka faifaiange kuo tau "tefua 'i ha potu 'e taha" 'o tuku hotau lotó ka tau hapai fakataha 'a e ngāue 'a e Siasí, 'o fou 'i he toutou lotu mo e hūfia, pea 'e si'i 'a e ngaahi lelei kuo tau sio tonu ai, he 'oku kei toe lahi pē 'a Langi, ka ko kitautolu pe 'oku tau fakasi'isi'i. Tauange, ke pehē 'etau pole, ke hoko 'etau mo'ui mo hotau Siasí, ko e fakahā'anga 'o e ivi 'o Ia kuo pani fakalangi ké ne hoko ko hotau Taukapó.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ko koe 'a e Taukapo ia, Taupotu 'i he mahu'inga. Ko e foaki 'a e Tamai. Me'a'ofa ia ne fungani, Si'i Fauniteni he mo'ui. He maama ta'ema'ifu'i. 'Emeni.

Pulelulu, Siune 4: Lau Folofola – Ngāue 2: 14-21.

Ki'i Ama: Ngāue 2: 14, "Ka ka hanga 'a Pita, 'o ne tu'u hake mo e toko hongofulu-mā-taha, 'o ne ofa'aki 'ene lea 'o malanga kiate kinautolu, 'o pehē, "A e tu'unga Mātu'a Siu, mo e taka Selusalema kotoa pē, ke mahino mu'a 'a e me'á ni kiate kimoutolu, peá ke mou fakafanongo mai ki he'eku leá."

Pou 'Ao: Ko Pita 'eni na 'á ne fakafisinga 'i 'a Sīsū, ka ko ia ai pe ko e Maka 'e langa ai 'e Sīsū 'a hono Siasí; kuo mālohi noa hono lotó, pea 'i he fakalea 'a e Tauluá, kuó ne "kalanga le 'o lahi mo mahino." 'Oku 'ikai ke konā si 'i tu'unga matu'á, he ko e 9 pongipongi pē 'eni, peá ne fakahoko mai 'a e 'uhinga 'oku pehē ai 'a e tu'unga matu'á ni. Ne hifo 'a e Laumālié, ko e ivi kuo 'ō'ōfaki 'o fou mai 'i he 'elelo afi, 'o fai honau fakafo'ou, pea kuo nau hoko ko e kau Talafekau 'a e 'Eiki-Taupotú. 'Oku a'u mai 'a e māfana 'o 'ene fakamatalá, he hangē 'oku masiva leá ké ne fakamatala 'i, peá ne ngāue 'aki 'a e tala faka-palofisai 'a Sioelí. Pe ko e talavou, pe matu'a, pe tangata pe fefine, pe masiva pe ma'u me'a, pe Siu pe Senitaile, ka kuo finangalo lelei 'a e Laumālié ke me'a ngāue 'aki 'a e me'a efu ko e tangata, pea na'a mo e taha 'okú ne fa'a fakafisinga 'i 'a Sīsū, ko 'ene kau talafekau. Ne 'ine 'i lea mālohi 'a Pita, he kuo liu anga 'a Laumālie 'o fai hono fakamālohi 'i. Ko e 'ahó ni, 'oku kei momofi 'a e māfana na'e 'inasi ai 'a e tu'unga mātu'a ne nau ta'imālie 'i he hifo 'a e Laumālie Mā'oni'oni, pea 'oku tau ta'imālie mo kitautolu ke tau tali 'a e me'a ofa ko iá, ke fai 'aki hotau liliú. 'Oku lahi 'a hono fakahā'anga 'i he 'etau mo'uí, ka tau vakai pe mu'a ki he nofo 'a e Siasí, pea mo e taimi 'oku tau tuku ai 'a e Laumālié ke ne liliu hotau ngata'angá pea tau laka atu ai mei he vaipaló ki he ikuná. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi fatongia lea mo malanga 'oku fa'a fakafou mai 'i he tala fatongia 'a e Faifekau, pea 'oku tau fa'a mo'utāfu'ua 'o 'ohofi 'aki 'a e poto mo e ivi fakaetangata. Kae faifai pē peá tau fakasitua 'i hotau kitá, 'etau fakakaukau mo hotau potó, 'o hifo ki lalo 'o tautapa ki he ivi 'o e Laumālié, pea 'oku fakafo 'a e koloa 'oku tafe mai 'o tau 'uluaki 'inasi ai pe kitautolu, pea toki vahevahe atu 'o fakaa'u 'e he Laumālié ki he kau fanongó. 'I he founga tatau 'oku tau fa'a vakai ki he pupupupu pea mo taulōfu'u 'a e ngaahi tala fatongia 'a e Setuati, pea 'uluaki lele hake pe 'a e fo'i mo e li tauelí, 'o tau fakalau 'a e ngaahi 'uhinga 'e 'ikai ke malava ai 'o fakahoko 'a e fatongia kuo talakí. Pea ko hai te ne fakahalaki, he ko e hala fonongá kuo lauta hono ngaahi kavengá, pea 'oku tau sio tonu ki he fakangatangata mo e si'isi 'i 'o e ki'i koloa 'oku tau ma'u ke fakakakato 'aki hotau ngaahi ngafá. Ka 'o ka faifai pē, pea fai tu'utu'uni ha loto ké ne li'aki 'a e falala ki he 'ene koloá mo e me'a 'oku sio ki aí, kae tautapa ki he Laumālié ké ne hā'ele mai 'o fakakakato mo fakaa'u ha tō nounou 'i he ivi, loto, mo e feohi, pea 'oku fai 'a e 'oho'ohovale 'i he tūkunga 'oku a'u ki ai 'a e fai fatongia ko iá. Ko e ngaahi kongá si 'i pe 'eni ia 'o e lelei 'oku 'omi 'e he Laumālié, ka ko hono fakamaau tukú, ko e pau ke tau hoko ko e kakai 'o e Penitekosí, 'o hangē ko e ki'i tu'unga mātu'a ko ia ne nau ta'imālie 'i he 'uluaki Penitekosí. Ko hono founga pē, ko 'etau tukuange atu hotau kitá mo e fakamafutofuta 'a e matelié mo e muná, pea tau kau fakataha mo e Kaveinga kuo fokotu'u mai ke tau muimui 'i he mahina ko eni, "Kuo fakakoloa kitautolu 'e Laumālie Mā'oni'oni ko 'ene Me'angāue."

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: Ha'u ko e afi fakama'a, 'A homau loto ni, Keina kotoa 'a e ngaoha'a, 'O 'emau ngaahi kovi. 'Emeni.

Tu'apulelulu, Siune 5: Lau Folofola – Sione 14: 8-17.

Ki'i Ama: Sione 14: 11, "'Tui mai ki he 'eku tala atu 'okú ma taha mo e Tamaí, pea 'oku taha e Tamaí mo aú. Pea ka 'ikai leva ke mou lava 'o tui ki ai, pea mou tui mai ā koe'uhi ko 'eku ngaahi me'a 'oku faí.'"

Pou 'Ao: 'Oku 'i ai e lea 'a e kau pālangi 'oku pehē, "'Oku tatau e mahu'inga 'o e fakatātā mo e fo'i lea 'e 1,000' (*A picture is worth a thousand words*). Ko e fakakaukau 'o e ki'i leá ni, ko ha ki'i fakatātā 'oku tā 'e fakamatala 'i ia 'aki 'a e fo'i lea 'e 1,000 pea toki lava 'o mahu'inga mālie. ('Oku kehe pe foki 'a e ngaahi fo'i voka ia 'oku tau fa'a fanongoa, pea mahalo na 'oku mo'oni pe ia ki he ni'ihī pehē, "Ko 'eku fo'i lea 'e taha pe.") 'Oku 'i ai pe ni'ihī ia 'i he fāmilí, Siasí mo e feohi 'oku tau fai he sosaieti 'oku 'ilo' 'aki 'enau talēniti leá. 'Oku 'ikai ko e pōto'i lea he 'etau ngaahi Kātoangá, ka ko e pōto'i fakamatala he me'a kotoa pe tautautefito ki he taimi 'oku fai ai ha uki 'o ha kavenga. Te nau fakamatala 'i pe 'enautolu 'enau ki'i 'uhinga vaivai 'o mālie mo meimei mālohi ia he 'uhinga mahu'inga 'oku fai 'aki 'etau fua kavengá. Ko e me'a 'oku mahino 'o ta'etoeveiveiuá, ko e le'o lahi mo ivi'ia ange 'a e "ngāue" 'i he leá. Ko e lea ia 'a e kau pālangi, "*talk is cheap*" ('oku ma'ama'a 'a e leá." 'Oku tau pōtopoto'i kotoa pe foki he leá pea 'oku 'i ai e ni'ihī 'oku nau talēniti 'aki 'a e fatu lea Tonga mamafa pea 'uhinga lolotó. Ko e taimi 'oku nau fakahifo lea ai 'i ha ha'oha'onga pe ko ha fakataha pea 'okú ne tohoaki e tokanga 'a e tokolahi. 'Oku 'i ai 'a e tokolahi 'oku lau honau kai he 'enau tufunga leá pea fili ai pe tokolahi he kau Fakafofonga Falealea ni'ihī koe'uhi ko 'enau poto he "leá." Na'e mea 'i 'e Sīsū 'i hotau Folofola he 'ahó ni, 'a e 'ulungaanga 'o ha'a tangata pea mo 'ene vivili ke sio paú, pea neongo 'oku fa'a hoko 'a e 'ulungaanga ko 'eni ko e tūkia'anga, he 'oku tu'u fehanga'angai mo e nāunau 'o e tuí, (ko e tui ki he me'a 'oku te'eki hā), ka na'e kei mahino pe kia Sīsū 'a e fiema'u 'a 'ene kau akó. Pea tō 'a e Ki'i Ama 'o e 'ahó ni, ke fakamanatu ki he kau akó 'a e faka-māmani makehe, 'a e faka-Langi 'o e ngaahi me'a na'e fai 'e Sīsū 'o tu'unga 'i he 'ene taha pea mo e Tamaí. Na 'á ne falō 'a e fakangatangata 'o e nofó, 'o fakakau 'a ha'a fafine, 'a e fānau, 'a e mulí, pea mo kinautolu na'e 'ikai ke nau kau he laú. 'Oku a'u mai 'a e Ki'i Ama 'o e 'ahó ni 'o toe fanguna kitautolu ke tau vakai ki he "me'a 'oku tau faí." Ko e kau muimui kitautolu 'o Kalaisi, pea 'oku tonu ke ngangatú 'etau ngāué, 'o e'a mei ai 'a e nāunau faka-Langi 'o e

ikuna 'oku fou 'i he falala kakato ki he ivi 'o e Laumālié. Mo'oni 'oku taumama'o 'a e me'a na'e mafeia 'e Sīsū, ka 'okú ne fakamahino mai 'i he Lēsoni pea mo e Ki'i Ama 'o e 'ahó ni, na'á ne ikuna pē koe'uhí ko 'ene taha pea mo e Tamaí, pea ko 'ene palōmesi ai pe ia, ki he kau Akó, pea kiate koe mo aú: Te tau ikuna 'i he'etau taha pea mo Kalaisi mo e Tamaí, pea 'oku lotolotoi 'a e Laumālie Mā'oni'oni 'i he'etau mo'uí ko hono fakaa'u mai 'a e feohi mo e Tolu Taha'i 'Otuá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: 'Oku ou fakamālō atu 'i ho'o lotolotoi 'iate aú ke u malava ai 'o fai ha ngāue 'oku taau mo fe'unga mo ho'o 'afio 'i he'eku mo'uí. 'Emeni.

Falaite, Siune 6: Lau Folofola – Sione 14: 25-27.

Ki'i Ama: Sione 14: 26, “Te u toki tuku atu 'e au e Laumālié, 'a ia 'oku ha'u mei he Tamaí, pea 'okú ne fakahā 'e ia 'a e mo'oni. 'E tokoni 'i kimoutolu 'e he Laumālié, pea te ne fakamatala atu au kiate kimoutolu.”

Pou 'Ao: 'Oku ki'i fuofuolua eni 'etau fakalaulauloto 'i he Tohi 'a Sioné 'a ia 'oku taku 'e he kau Faiako Tohitapú ko e “Ngaahi Lea Māvae” (*Farewell Discourse*), 'o kamata mei he vahe 13 'o a'u ki he vahe 17. Pea 'oku mahu'inga ke tau fakatokanga 'i 'a hono ngāue'aki 'e he kau fa'u 'o e Lēsoni tu'utu'uni (*lectionary*) 'a e ngaahi Lēsoni ko 'ení, he 'oku nau muimui 'i 'a e tohi mahina faka-Kalisitiané 'o fakatatau ki he mo'uí pea mo e pekia 'a Kalaisi. Ko e “Ngaahi Lea Māvae,” ko hono muimui 'i pe 'eni 'e he kuonga 'o Sīsū 'a e founa maheni 'i 'Isileli motu'á. Ka teuaki ha māvae mo ha taha mahu'inga, pea kuo pau ke 'i ai 'a 'ene ngaahi lea māvae pea 'oku hiki tohi ia, pea 'oku hoko 'a e ngaahi lea ko iá ko e kongā 'o e tala fakapunake mo tukufakaholo 'o e kuonga ko iá. 'Oku hiki 'a e lea māvae 'a Sekopé 'e Senesi 47:29-49:33, pea ko e Tohi Teutalonome, ko e lea māvae ia 'a Mōsesé. Ko Siosiuā (Siosiuā 23-24), Samiuēla (1 Samiuēla 12), Tevita (Kalonikali 28-29), pea mo e ni'ihí kehe 'oku hā 'enau “Ngaahi Lea Māvae” 'i he Tohitapú, pea mo e ngaahi tohi lekooti 'o e lotu faka-Siú. Na'e 'i ai 'a e taumu'a 'e ua 'o e Lea Māvae. Ko e 'uluaki ko hono tokangaekina 'a e fiema'u 'a kinautolu na'e fai ki ai 'a e leá – ko e tala fakalotolahi kiate kinautolu ke nau loto to'a 'i ha taimi te nau māvae ai, tautautefito 'o kapau ko e teu ke mate 'a e taha na'á ne fai e leá. Pea ka tohi 'a e Lea Māvae, pea 'e a'usia leva 'a e taumu'a fika uá, ko hono fakaa'u 'a e Lea Māvae mo e fekau 'a e tokotaha na'á ne fai 'a e lea ko iá ki he kau fanongo 'o e kaha'ú. Kuo ta'imālie 'a e laui to'utangatá 'i he ngaahi Lea Māvae 'oku hiki 'i he Tohitapú, ka ko honau funganí, 'a e Lea Māvae 'a Sisuú. Na'e makehe 'a e Lea Māvae 'a Sīsū, he neongo ko ia 'e mavahé, ka 'e kei 'iate kinautolu pē 'i he lotolotoi 'a hono fetongí ko e Laumālie Mā'oni'oni. Na'e hoko 'a e Lea Māvae 'a Sīsū ko e fakanonga kia Sione, mo e kau ako 'o e 'aho ko iá. 'I he 'ahó ni, 'oku a'u mai 'a e fekau 'o e Lea Māvae 'a Sīsū kiate koe mo au, pea 'oku 'ikai ko hano talanoa 'i 'o ha me'a 'oku tau fakamahamahalo pe misi ke hoko mai 'i he kaha'u, ka ko e mo'oni 'i me'a kuo 'osi fakamo'oni 'i 'e Kalaisi. Ko e Lea Māvae 'a Sīsū 'oku fai mai kiate kitautolú, ko e lea 'o e tu'a fa'itoká, mo e lea 'o e tu'a 'aho Penitekosí. Tauange ke tau ongona 'a e lea ko iá, 'o tui mo falala ki ai, pea tau mo'uí 'aki ko e kakai 'o e Toetu'ú mo e kakai 'o e Penitekosí. Ko hono nāunaú ko e ikuna mo e tau'atāina 'i he tokoni mai 'a e Laumālié.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: 'E Sīsū 'oku ou kei ofo pe 'i ho'o afeitaulalo 'o hā'ele mai 'o nofo ma'u mo au ko hoku Tokoni mo hoku Taukapo. Fakafeta 'i 'i ho'o afeitaulaló. 'Emeni.

Tokonaki, Siune 7: Lau Folofola – Loma 8: 14-17.

Ki'i Ama: Loma 8: 14-15, “He 'ilonga kinautolu 'oku tākiekina 'e he Laumālie 'o e 'Otuá, ko kinautolu ia 'a e ngaahi foha 'o e 'Otuá. He tala'ehai na'a mou ma'u ha Laumālie anga-pōpula, ke mou foki ai ki he manavahē: ka na'a mou ma'u 'a e Laumālie anga-faka-tama-ohi; pea 'i he'etau 'iate iá 'oku tau kalanga, “Apā Tamaí.”

Pou 'Ao: 'Oku fakafuofua ko e peseti 'e 40% 'o e kau ngāue pōpulá 'i 'Ameliká ni te nau toe ngāue pōpula pe he 'osi e ta'u 'e taha honau fakatau'atāina. Ko e peseti 'e 70% 'onautolu na'e tukuange he 2012 na'e toe foki pe ki pilisone 'i he 'osi e ta'u e 5 mei he'enu 'ata. 'Oku lahi pe 'a e ngaahi 'uhinga ki ai, ka 'oku 'otu mu'a atu ai 'a e fa'ahinga fakakaukau ko eni ko e kau “ngāue pōpulá” ko e kau “hia” pea 'oku 'ikai ke toe 'i ai ha faingamālie mo'onautolu ka ko 'api pōpula pē. Ko e ngaahi 'api pōpula na'e 'i ai 'enu ngaahi polokalama kehe ki hono fakamānava hake 'o e kau ngāue populá he ngaahi me'a kehekehe he mo'uí, 'oku lahi ange honau faingamālie ke nau lava 'o mo'uí 'i tua'ā kae 'ikai ke toe nofo lata 'i 'api pōpula. Ko e taimi 'oku pōpula ai e 'atamaí, pea 'oku tataui ai pē, pe 'oku nofo tau'atāina 'i ha 'api lelei, pe 'api pōpula, 'e kei faingata'a'ia pe mo'uí. 'Oku toe maama ange e fakakaukau 'i hono 'omai 'e hotau Ki'i Ama ki he 'ahó ni. Ko e taimi 'oku taki ai 'a e Laumālie 'o e 'Otuá he'etau mo'uí pea 'oku 'ikai ha me'a ia ke tau manavahē pe tailiili ki ai. Ko e talaloto ia 'a Paula he'ene 'Ipiseli ki he kāingalotu Loma 8: 38-39, “Seuke, 'okú te tui, 'e 'ikai lava 'e he maté, pe ko e mo'uí, pe ko ha kau 'āngelo, pe ko ha kau pule, pe ko ha ngaahi me'a 'oku lolotongá ni, pe ko ha ngaahi me'a ka hoko mai, pe ko ha ngaahi mālohi, pe

ko ha mā'olunga, pe ko ha loloto, pe ko ha me'a 'e taha 'i Natula, 'e 'ikai te ne lava ke motuhi kitautolu mei he 'ofa 'a e 'Otuá, 'a ia 'oku 'ia Kalaisi Sīsū ko hotau 'Eiki." 'Oku fakamahino mai 'e hotau Folofola ki he 'ahó ni 'oku 'ikai ko ha Laumālie anga popula, ka ko e Laumālie anga-faka-tama-ohi na'a tau ma'ú pea ko ia 'okú ne sese'e 'a e manavahē mei he'etau mo'uí. Pea ko e 'uhinga ia 'oku fai ta'etete ki ai 'etau fai tu'utu'uni ki he me'a kehekehe 'oku tau fai he 'aho kotoa pē he 'oku tau 'ilo 'oku tau kau mo e Laumālie 'o e 'Otuá. Kuo ohi kitautolu 'e he 'Otuá ko 'ene fānau pea ko Ia 'okú ne fai hotau tokangaekina 'o tatau ai pē, pe ko e hā e tūkunga 'o e mo'uí 'oku tau fetaulaki mo iá. 'Oku hanga 'e Molitoni 'o fakamahino mai 'a e fa'ahinga ngāue 'oku fai 'e he Laumālie 'o e 'Otuá ma'atautolu he Himi 545: 4, "'Okú ne fakateunga 'A e lile 'o e vaó; Me'akai he manupuná 'Oku 'ikai ke ngalo; 'Inasi 'ene tufā 'A e lango mo e he'e, Kae huanoa kitaua Si'ene fanga pele." Ko e taimi 'oku taki ai kitautolu 'e he Laumālie 'o e 'Otuá pea 'okú ne fakafo'ou hotau vā mo e 'Otuá. Kuo 'ikai ke tau toe tu'u mei tu'a 'o fakaasiasi ai ki loto ka kuo tau hoko ko e "tama ohi" 'o fe'ao tu'uma'u mo e 'Otuá. Kuo fai 'e Kalaisi hotau fakatāu'i pea 'oku tau 'atā ai ke kalanga "'Apā Tamai" kiate ia 'o hangē ko ia na'e fai 'e Sīsū he'ene lotu 'i Ketisemani. 'Oku 'ikai pea mo ha toe 'ata te ne hulu'i 'a e vāofi 'o 'etau feohi ko e fāmilí 'o e 'Otuá, ka ko e taimi 'oku tau kalanga ai, 'Apā Tamai.'

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tamai 'i Langi, 'Eiki tali hū; Hangai fofonga ki he'emaui ha'ú: Ko Sīsū ena homau moihū, Mau teiapa'a 'i hono takafalú: Tafi 'a e tonga 'o ho finangaló, 'O hanga ki he hū 'a e tō ki lalo.

Sāpate, Siune 8. *Sāpate 'o e Penitekosi (Lanu Kulokula).*

Lesoni: Ngaue 2:1-21; Saame 104:24-34, 35b; Loma 8:14-17; Sione 14:8-17, 25-27.

Mōnite, Siune 9: Lau Folofola - Loma 5: 1-2.

Ki'i Ama: Loma 5: 1, "KO ia, tau tuku ke fakatonuhia 'i kitautolu 'i he tuí, ka tau ma'u melino ai mo e 'Otuá 'i hotau 'Eiki ko Sīsū Kalaisi."

Pou 'Ao: 'E mahu'inga mālie ange 'etau lau Folofola ki he 'ahó ni 'i hano huluhulu 'e he kamata'anga 'o e tohi 'a Paulá. Ko e tohi eni ki he Siasi 'i Lomá, pea 'okú ne kamata he ongo vahe kimu'á, 1-2, 'o fakamatala' 'i 'a e tō-nounou kotoa 'a e kakai Siú mo e Senitailé mei he lāngilangi mo e kolōlia 'o e 'Otuá koe'uhí ko e hulutu'a hono kūmoa 'e he angahalá 'a e mo'uí. 'I he vahe 3-4, 'okú talanoa ai ki hono fakao'fi mo fakatonutonu 'o e kakai kotoa 'e Sīsū koe'uhí ko 'ene mā'oni'oni. 'I he 'ahó ni, 'oku taki kitautolu 'e he 'apositoló ki he fakakaukau 'o e fakatonuhia 'e he tuí ka tau ma'u ai 'a e melino 'ia Sīsū Kalaisi, 'o hangē ko hotau Ki'i Amá. Ko e fakatonuhia, 'oku mahino ange kapau te tau fakakaukau ki he fakatonutonu 'o ha me'a 'oku tu'u fehalaaki. Talu mei he fakatupú mo hotau ngaohi he 'imisi 'o e 'Otuá, ke tau nofoma'u mo feohi tu'uma'u mo Ia. Kae pango he ne tau tō kotoa 'i he Motua'i Angahalá 'o fou he fili na'e fai 'e he 'uluaki mātu'á. Ko e fakatonuhia leva ko e toe hanga 'e Sīsū Kalaisi 'i he'ene pekiá 'o toe 'omi hotau faingamālie ke fakatonutonu 'etau mo'uí 'aki 'etau tui ki he ivi 'o e Pekia mo e Toetu'u na'a ne faí. Ko e taimi leva 'oku tūkunga tonu ai 'etau mo'uí mo e 'Otuá pea 'oku tau ma'u nonga leva mo e melino. Fakatātā'aki eni: ko hotau hui tu'á 'okú ne malu'i 'a e filo silivá (*spinal cord*) peá ne puke foki hotau sinó ke tu'u hangatonu 'o fakatatau ki hotau fa'ungá. Ka 'iloange kuo hoko ha lavea ki hotau hui tu'á, pea ko e 'uluaki me'a leva 'e hokó ko 'ene langa pea hoko atu ai mo e 'ikai ke tau lava ke tu'u lelei mo hangatonu. 'Oku fai leva 'e he toketaá pe kau fāito'o fāsí hono fakatonutonu hotau hui tu'á. Ko e a'u ki he taimi 'oku toe foki ai 'o hangatonú, 'oku mole 'a e langá mo e mamahí, kae'uma'ā 'oku tau tu'u totonu pea ko e nonga ka koha nonga 'etau mo'uí he a'u ki he tu'unga ko iá. 'Oku pehē talanoa 'o e fakatonuhia. Ko 'etau tali 'a e fāito'o fakamo'ui 'a Kalaisi he funga 'etau tuí, kae toe fakafoki mo fakatonutonu kitautolu ke laini taha mo e akonaki 'a e 'Otuá. 'I he hoko mai leva 'a e faingata'á pe ko e ta'au 'o e halafonongá, 'oku 'ikai ke tau hoha'a, ka tau nonga he 'oku tau 'i he malumalu 'o Sihova Sāpaotí. Ko e faka'amu mai ia 'a Paula ki he Siasi 'i Lomá pea mo kitautolu he 'ahó ni. Kuo pau ke tau afe kitautolu mei he hala totonú koe'uhí ko e angahalá mo 'etau falala ki he ngaahi mālie 'o e māmani 'oku tau fononga aí. Ka 'oku kei faingamālie ma'u pē 'a e kelesi 'oku tau ma'u mei he Pekia mo Toetu'u 'a Sīsūú ke tau tui pea tali ka ne toe fakafoki kitautolu ki he tu'unga na'a ne palani mo fokotu'utu'u ki ai 'etau mo'uí. Tauange ke pehē ha'atau tali 'a 'ene fakatonuhia, 'o tau fe'ao tu'uma'u ai mo Kalaisi 'i he taimi kotoa pē.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: 'E Sīsū ko e taukei, 'I he toafā ni, 'E faka'ilo 'a e lelei Ke u laka atu ai. 'Emeni.

Tusite, Siune 10: Lau Folofola – Saame 8.

Ki'i Ama: Saame 8: 3, "Ka u ka vakai ho ngaahi langi na, ko e ngaue 'a ho louhi'i hima, 'a e mahina mo e ngaahi fetu'u 'a ia kuo ke fokotu'u."

Pou ‘Ao: Ko e taimi ‘oku tau fakalau ai ‘a e ngāue ‘a e ‘Otua ‘o e Fakatupú ki he fu’u ‘univeesi ‘oku mafolá ni pea ‘oku tau ofofo kotoa pe he ‘oku faingata’ a fau ke lava ‘e hotau ‘atamai fakapukupukú ke maa’usia mo mahino’i. Ko e ki’i konga si’i pe eni ‘oku tau lava ‘o mamata ki ai ‘aki hotau matá ‘o ‘ikai ko ha toe me’angāue faka-tekinososia ‘o hangē ko ha me’a faka’ata (*telescope*) ‘o hangē ko ia ‘oku ngāue’aki ‘e he kau asitolonomá mo e ako ki he vavaa. Ko e fetu’u ofi taha mai eni ki māmani ‘a e la’ā pea ‘oku maile ‘e **93 miliona** hono mama’o. ‘Oku fe’unga mo e miniti ‘e valu (8 minutes) ‘a e fononga mai ‘a e huelo ‘o e la’ā pea a’u mai ki he feitu’u ‘oku tau fokoutua ai. Ko e vave ‘o e fononga ‘a e maama (*light travels*) ko e maile ‘e **182,000 tupu** ‘i he sekoni. ‘Oku fakafuofua ko e fetu’u (tatau mo e la’ā) ‘e **500 piliona** ‘i he Pupunga fetu’u ‘oku kau ki ai ‘a māmani (*Milky Way*). Ko e fetu’u ulo lahi taha ‘oku tau lava ‘o sio ki ai he po’uli ‘oku ui ko *Sirius* (*Dog Star*) pea ko e taha pe ia ‘o e ngaahi fetu’u ‘e 500 piliona ‘i hotau Pupunga fetu’u pea ko hono mama’o ko e ta’u maama ‘e 8.64 (*light years*). Ko e ta’u ‘e tahá ‘oku fononga ai e maama (*light travels*) ‘i he maile ‘e **5.88 tiliona**. Fakafuofua leva ai ki he mama’o ‘o e fetu’u ‘oku tau sio ki ai. Kapau ‘oku tau velahia pe ‘i he maile ‘e 93 miliona ‘o e la’ā, huanoa ‘o kapau na’e toe ki’i ofiofi mai ‘aki ha vaeua ta’u ‘a e mama’o ‘o *Sirius* mei māmani. ‘Oku mahino ‘e vela ‘osi’osi ‘a e me’a kotoa pe ‘i māmani. ‘Oku tau talanoa pe eni he Pupunga fetu’u ‘oku kau ki ai ‘a māmani mo e ngaahi palanite ‘oku vilo takatakai ki hotau la’ā (*Mercury, Venus, Earth, Mars, Jupiter, Saturn, Uranus, Neptune*). Ko e la’ā kotoa pe ‘i hotau Pupunga fetu’u ‘oku ‘i ai mo e ngaahi palanite ‘oku vilo takatakai ki ai. Kapau leva ‘oku laui piliona ‘a e lahi ‘o e ngaahi fetu’u (la’ā) pea ‘oku laui piliona ai pe mo e ngaahi palanite. ‘Oku te’eki ai lava ‘e he kau ‘asitolonoma he’enua fekumi ke ‘ilo pe ‘oku toe ‘i ai ha mamamani ‘oku mo’ui ai ha me’a ‘o hangē ko hotau māmani. Ko ‘ene mafao ange ‘a e ‘ilo mo e fekumi ki he vavaa ko ‘ene mahino ‘aupito mai ange ia ‘a e me’a ‘oku ofofo ai ‘a e fatu Saame ‘o e ‘a ho ni. ‘Oku tala ‘e he ngāue ‘a e ‘Otua ‘a hono lahi, ‘a hono ngei, potó mo e lāngilangi’ia. Ko e a’usia ‘a e Toketā he Himi 514, “*Mou hanga hake ā He femāmēnitē, Ko e ngāue pe ‘a ‘Ela Fetu’u na fulipē: Ko e ‘Eiki Ia ‘o Natula Ko hotau tupu’i ‘Otua ... ‘Oku nau fakahā ‘A e ivi hono nimá; ‘O tala he ‘ata ‘A hono naunau’ia: Pō mo e ‘aho ‘oku lea He poto mo e ngū ‘o ‘Ela.*” Fakafeta’i he’etau ma’u ha ‘Otua ‘oku kei ‘ikai ke ‘i ai e ‘ata ‘o e fetu’oaki pe feliliuaki. ‘Oku kei tu’u ni pe ‘a e ngāue ‘a hono nima ko e fakamo’oni ki hono lahi mo ‘ene ta’emauea!

‘Ānau, Lotu moe ‘Aukai: Fakafeta’i ho’o ‘ofa ‘o fakakau au ‘i ho’o ngāue fakatupú, tuku ke u nofo ai ‘o fai ho’oku ngafa ke tala ai ho lāngilangi, ‘Emeni.

Pulelulu, Siune 11: Lau Folofola – Saame 8.

Ki’i Ama: Saame 8: 4-5, “Ko e hā ‘a e tangata ke ke manatu ai kiate ia? Mo e hako ‘o ‘Atamá, ‘okú ke ‘a’ahi ai iá? Pea kuó ke fakatoesi’i pē ke ne ‘otua, pea ‘okú ke fakakalauni’aki ‘a e lāngilangi mo e faka’apa’apa’ia.”

Pou ‘Ao: ‘Oku tau hokoatu pē he Lesoni na’a tau fakalaulauloto ai ‘aneafi. Fakakaukau’i ngata’a ki he fatu Saame pea mahino pe na’e fiu he feinga ke ne mahino’i pe ko e ha, ha vavatatau pe vavaofi, ‘o e ngaahi ngaue kuo fai ‘e he ‘Otua ‘o e Fakatupu ki he femamenite mo natula (vavaa mo e fu’u ‘univeesi ‘oku mafola) pea mo e efu, ko e kelemutu na’e ngaohi mei he me’a ‘oku ‘ikai hano mahu’inga – tangata ko e ‘Hako ‘o ‘Atamá’. Ko e taimi ‘oku ki’i tu’u si’i hifo ai pea vakai ki he Ta’emahakulea ‘o e ‘univeesi pea ‘oku tau mo’utafu’ua kotoa pe ‘i he mahino ‘oku tau mahu’inga, neongo ko e efu pe mo e kelemutu, ki he ‘Otua. Ko e kotoa ‘o e Fakatupu ‘a e ‘Otuá, ko e Kalauni Siueli eni ‘a e tangatá – Hako ‘o ‘Atamá. Pea ‘oku tau mahu’ingá he na’e ngaohi kitautolu ‘e he ‘Otua ke tau mahu’inga ‘i he’ene hō e manava mo’ui ki he efu, pea hiki ai ‘e he ‘Otua hotau tu’unga ‘o ne “*fakatoesi’i pe ke ‘otua, pea fakakalauni ‘aki e lāngilangi mo e faka’apa’apa’ia.*” Ko e ‘ulungaanga faka’otua ia, pea ‘oku ‘inasi ai e tangata mo e fefine kotoa pe ‘oku mo’ui. ‘Okú ke mea’i pē peá u lave’i ‘a e natula ‘o e Hako ‘o ‘Atamá, ‘oku tau hua liliu mo tu’u maumau ‘o hangē pe ko e ‘Uluaki ‘Atamá. ‘Oku ‘i ai ‘a e tangata mo e fefine ‘oku ‘ulungaanga lelei (sai ‘enua mo’ui), pea ‘oku ‘i ai ‘a e ni’ihi ‘oku ‘ulungaanga kovi (‘oku ‘ikai ke sai ‘enua mo’ui). Ko e fakamavahevahe’i ko eni, ‘oku toki fai pe ia ‘etautolu ‘i he sosaieti. Ko e palani mo e fokotu’utu’u ‘a e ‘Otuá ia ki he tangatá, na’e fakataumu’a ia ki he lāngilangi mo e faka’apa’apa’ia. ‘Oku ‘i ai e ki’i lao ‘oku ‘iloa ko e *Waiter Rule* – ‘uhinga ki he kau tali tepile. “Kapau ‘oku ‘i ai ha taha ‘oku anga lelei kiate koe kae anga kovi ki he *waiter* pea ‘oku ‘ikai ko ha taha ‘ulungaanga lelei ia.” ‘Oku ‘i ai e lau ‘a e fa’u tohi ‘o e *Harry Potter* – JK Rowling ‘oku pehē: “*If you want to know what a man’s like, take a good look at how he treats his inferiors, not his equals.*” “Kapau ‘oku ke fiema’u ke ‘ilo’i pe ko e tangata fefee ia, pea ke vakai lelei ki he’ene tō’onga kiate kinautolu ‘oku ma’ulalo hifo ai kae ‘ikai kiate kinautolu ‘oku nau tu’unga tataú.” Na’e tō folofola ‘a Siasoi Tupou 5 ‘i Ha’apai he’ene hā’ele ‘a’ahi ‘i he ‘osi’ ‘a e telio ‘o Taufā’ahau Tupou 4. ‘Oku tau toki tu’a pe ‘i hotau ‘ulungaangá. ‘Oku ‘ikai ha taha ia ‘e fā’ele’i mai ‘oku tu’a. ‘Oku ‘i ai pe hotau pikinga ki he hou’eiki. Ko kitautolu kotoa ‘a é ‘oku tau pehē ‘oku tau tu’á ‘oku ‘i ai hotau konga ki he hou’eiki ‘o a’u pe ki he Tu’í. Pea ‘oku tau konga ‘eiki ai pe. Ka ko e taimi pe ‘oku tau fai ai ha ngāue ‘oku ta’e taau, pea ‘oku toki lau leva hotau tu’á, ‘o ‘ikai ngata pe ‘ia kitautolu kae

a'u ai pe ki he hou'eiki 'a é 'oku tau piki ki ai. 'Oku tau mahu'inga ki he 'Otua he ko 'ene fānau kitautolu. Ko hotau mahu'ingá na'e 'uhinga ai 'ene tuku 'ene mo'ui ke mole ka tau ma'u mo'ui pea ma'u ke lahi 'aupito. 'Ofa ke tau fai e me'a kotoa pe 'e ala lavá ke fakamahu'inga'i hotau mahu'inga ki he 'Otuá!

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: 'Ofa ka ko ha 'ofa e, Ho'o 'ofa kia au. 'Ofa ne 'ikai ke mamae, 'Ofa ne fai ke a'u, Koe'uhi pe Ko Au. 'Emeni.

Tu'apulelulu, Siune 12: Lau Folofola - Palovēpi 8: 1-4, 22-31.

Ki'i Ama: Palovēpi 8: 1-2, “'Ikai 'oku kalanga 'a Poto, pea tuku hake 'e 'Atamai hono le'ó? 'I he funga 'o e ngaahi malele ki hala lahí, 'I he loto hala kehekehé kuó ne tu'u atu.”

Pou 'Ao: Ko e 'ahó ni 'oku tau lau koloa he akonaki 'oku 'omi mo'otautolu 'e Potó 'i hono fakasino 'e he Tohi Palovēpi. Ko e tohi ni foki 'oku kei tālanga'i 'a e tokotaha na'á ne fa'ú, ka ko e kongá lahi 'oku mahino ko e fa'u 'e Solomone, 'a e tu'i na'e kole ki he 'Otuá ke foaki ange 'a e Potó ke pule'i 'aki 'a e kakai 'Isilelí. Ko ia 'oku 'ikai fai ha ofo he feinga 'a Solomone ke ako'i 'a e poto faka'otuá ki he kakai kotoa 'o tau lave ai. Ko hono fakaleá 'oku 'omi he ngaahi palovēpi, ko e ki'i fo'i fakalea nounou mo hangatonu he fakahoa pe fakatatau ha ongo me'a 'e ua. 'Oku 'asi ai foki mo e ngaahi maau kae'uma'ā mo e talanoa fakatātā 'o fotunga fakapunake 'a e tohi he feinga 'a Solomone ke mahino e ngaahi akonaki ki he mo'ui faka'ahó. Ko e taha 'o e ngaahi fakapunake ko 'eni ko hono ui 'o e tohi, ko e “lea 'a e Potó.” 'Oku hoko atu hono 'omi fakapunake 'o e fekaú, 'oku fakamatála'i 'a e Potó ia ko e fefine, pea 'i he ngaahi ako'anga lahi, 'oku 'iloa 'a Poto ko e fefine ko Sōfia, 'a ia 'oku 'uhinga ko e Poto faka'otua. Ko ia neongo hono fakapunake hono 'omi 'o e fekaú, ka 'oku fakamā'opo'opo pē ia ko e fekau pē ia 'a e 'Otua 'oku 'omi he founga makehe he tohi ko 'eni ma'á e kakai 'a e 'Otuá. 'Oku, fakamahino he tohi ni, ko e kamata'anga 'o e potó ko e 'apasía ki he 'Otuá (1:7). Ko ia 'i he'etau Ki'i Amá, 'oku tu'u 'a Poto 'o kalanga mei he ngaahi feitu'u kehekehe 'o e sosaieti 'o tala ki he taha kotoa ke fanongo mai. Ko 'etau Folofola he 'ahó ni, ko e kongá ia 'o e akonaki 'a Solomone ki he kakai kei tupu haké ke nau faka'ehi'ehi mo tokanga ki he ngaahi tō'onga 'oku faka'otuá. 'I he veesi 1-4 'oku tau vakai ai 'oku tu'u 'a Poto mei he ngaahi potu mā'olungá mo e fetaulaki'anga 'o e kakai 'o kalanga ta'eteteki he fakatokangá, pea fakaa'u mai leva he veesi 22-31, 'a e ngaahi fekau 'oku faka'amu ke fakahokó. 'I hono fakalau 'o e ngaahi feitu'u mo e ngaahi kuongá, 'oku fai mei ai 'a e akonaki, 'oku fakamahino 'oku kápui kotoa 'e Poto ia 'a e 'univeesi 'o 'ikai 'ata'atā ha me'a ia mei ai. Ko hotau fekaú ia, ke tau tu'u ta'eteteki he ngaahi feitu'u 'e siofia mo fanongoa lahi taha ai kitautolú 'o tala 'a e ngāue mo e 'ofa 'a e 'Otuá. 'Oku toki fakaa'u mai foki ia 'i he Fuakava Fo'ou, ko Sīsū Kalaisi ko e hoko ia 'a Poto 'o tangatá, 'oku hā 'ia Sione 8:51 mo Loma 1:24-30. Ko hotau koloa ia 'oku 'omi 'e Solomoné, ke tau fekumi, pea fanongo ki he poto faka'otuá pea tau fai tatau hangē ko ia he Lēsoni 'o e 'ahó ni pea toe mahino foki he hoko mai 'a Sīsū ki māmaní. Tauange kia Poto ké ne taki ai pē kitautolu mo fai hotau hinoi'i he 'aho kotoa 'etau mo'ui.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ko e poto fakaetangatá, ko e vale ia ki he 'Afioná, 'omi ho potó ke hangē ko e kole 'a Solomoné, ke u fononga'aki, 'Emeni.

Falaite, Siune 13: Lau Folofola – Sione 16: 12-15.

Ki'i Ama: Sione 16: 12-13a, “'Oku kei toe lahi 'eku me'a ke lea ki ai kiate kimoutolú, ka 'oku 'ikai te mou fa'a kātaki 'i he taimí ni. Ka 'oka hoko mai 'a e Toko Taha ko iá, 'a e Laumālie 'o e Mo'oní, te ne tatakí kimoutolu ki he mo'oní, hono kotoa.”

Pou 'Ao: 'Oku tau koloa'ia he folofola na'e tō mei he fofonga 'o hotau 'Eiki ki he'ene kau Akó 'i he'ene teuteu ke māvae mo kinautolu 'i hono kalusefaí. 'Io ko e folofola ko iá 'oku kei taungatonu mo fe'unga mo kitautolu kuo pole ke muimui kia Sīsū he 'ahó ni. Ko e fakahā 'e Sīsū 'oku kei toe lahi 'a e ngāue ia ke faí ka 'e hoko mai 'a Laumālie 'o tatakí kinautolu mo kitautolu ki he mo'oni hono kotoa 'o hokohoko seini ia he to'utangata mo e kuonga kotoa pē. Ko e fakakoloa 'eni kiate kitautolu he 'oku tau lau 'a e Folofola ko 'ení pea 'oku mahino 'oku kei fiema'u pea kei fakakau mai kitautolu 'e Sīsū ke kei hokohoko atu 'ene ngāue 'o hangē pē ko 'ene falala ki he ki'i kulupu ilifia, mo lotosi'i he pō na'e teu ai hono kalusefaí. 'I he'etau 'ilo ko ia 'a e fiema'u 'a e ngāue ke faí, 'oku tau tui 'oku tau 'eke 'a e fehu'i tatau pē mo ia ne hoha'a ki ai 'a e kau Akó he pō ko 'eni. 'Io na'e 'i ai pē foki mo e ngaahi me'a ia na'e 'ikai mahino ki he kau Akó pea 'e hoko tatau pe kiate kitautolu. Ka ko e hoko mai 'a e Laumālie 'o e Mo'oní ko ia té ne tatakí kitautolú. 'Oku mahino te tau 'eke pe te tau 'ilo fēfē ko e tokotaha totonu 'eni? Ka 'oku talamai 'e Sīsū, he'ikai toe kehekehe 'a e me'a 'e tala atu mo fakahinohino 'e he Laumālie mo ia na'á ne 'osi fai mo folofola ki ai lolotonga 'ene 'i māmaní. Na'e fakamahino'i mai 'e Sīsū, ko e me'a kotoa 'okú ne talamai ko e 'omi kotoa mei he Tamai pea ko e fakahinohino tatau ia 'e fakahoko 'e he Laumalié. 'Oku tau vakai lelei heni ki he tokāteline 'o e

Tolu-Taha'i 'Otuá he fakamahino mai ko e Tamaí, mo Sīsū, mo e Laumalié, ko e Tolu ka 'oku nau taha pē. Fakataha mo iá, 'oku tau vakai heni ki he kei fakafaingamālie mai 'e Sīsū kiate kitautolu ke tau kau ange ma'u pē he ngāue fakamo'ui 'a e 'Otuá 'i māmaní. He'ikai foki hala ia kapau te tau kei hoha'a ki he anga hono fakahoko 'a e ngāue ko iá koe'uhí ko 'etau 'ilo 'etau vaivaí mo e fakangatangátá. Ka 'oku tau sio tonu he Folofola 'o e 'ahó ni, kapau na'e pehē kuo 'osi kotoa 'a e me'a na'e fiema'u ke talamai mo ako mai 'e Sīsū, 'e 'ikai toe 'i ai ha fiema'u ia ki he hokoatu 'o e kau Akó pea mo hotau ui ke tau hoko ko e maama, levani, pē ko e māsima ma'a māmaní. Kā 'e tali kotoa e ngaahi fehu'i ki he hoko atú 'o hangē pē ko hono kamatá. Na'e kamata 'e he 'Otuá ko e Tamaí, 'o fou mai 'ia Sīsū pea hoko mo e Laumālie Mā'oni'oni. Pea koe'uhí, ko kitautolu kuo kāpui 'e he Tolu-Taha'i - 'Otuá, 'oku tau kau ma'u ai pē he fokotu'utu'u ngāue 'a e 'Otuá. Ko hotau ngafá pē, ke tau tali, 'o foaki kitautolu kae hanga 'e he 'Otuá ia 'o me'angāue'aki kitautolu ke fakakakato e ngaahi ngāue 'oku toé. Tauange ke tau tali leva hotau fakakoloa ko 'eni mei he Tolu Taha'i 'Otuá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Fakafeta'i 'oku 'ikai 'i ai ha me'a ké ne fakamāvae au mo ho'o 'ofá, me'angāue 'aki au he 'aho kotoa 'o 'eku mo'uí, 'Emeni.

Tokonaki, Siune 14: Lau Folofola – Loma 5: 2b-5.

Ki'i Ama: Loma 5: 3-4, “Pea 'ikai ia ko ia pē, ka ke tau vīkiviki foki 'i he'etau ngaahi mamahí; he'etau 'ilo 'oku tupu mei he mamahí 'a e kātaki, pea mei he kātaki, 'a e lava 'o e 'ahi'ahí; pea mei he lava 'o e 'ahi'ahí 'a e fakatu'amelié.”

Pou 'Ao: 'Oku kei hoko atu pe 'etau fakalaaululoto 'i he tohi 'a Paula ki he Siasi 'i Lomá he 'ahó ni. 'Oku tala fakapatonu mai 'e he 'apositoló, ko e mo'ui 'a e kakai kuo fakatonuhia'í, 'oku kei fehanganagai mo hono 'ahi'ahi pea mo hono ngaahi filí he fononga faka'ahó. Kae fakafeta'i kia Sīsū Kalaisi mo 'ene pekiá, 'okú ne fakae'a 'a e halá mo e fongá kiate kitautolu hono kau muimui pea na'e fakahinohino tonu ia 'e Paula 'aki 'ene mo'uí, 'o hangē ko hotau Ki'i Ama ki he 'ahó ni. 'I he 'ahó ni, 'oku kei koloa'ia 'a e taha kotoa 'oku 'a'ahi ki Loma koe'uhí ko e ngaahi mātanga kehekehe 'okú ne fakamanatu 'a e ngāue mo e mo'ui 'a e kakai 'o e ngaahi kuonga kehekehe na'e hoko ai 'a Loma ko e kolohau 'i māmaní. Ko e taha 'o e ngaahi mātanga fakaholomamata ko 'ení, ko e ngaahi pasilika (*basilica*) pe falelotu lalahi ko e fakamanatu 'o e kau tu'ukimu'a he hisitōlia 'o e Lotu Faka-Kalisitiané. 'Oku 'i ai 'a e pasilika 'o Sangato Sione (*St. John*), Mele (*St. Mary*), pea mo Sangato Pita (*St. Peter*) mo e tokolahi kehe, kā 'i tu'a Lomá, 'oku tu'u ai 'a e pasilika 'o Sangato Paulá (*St. Paul*), 'oku ui ko e “Palōfita 'a e Kakai.” Ko e taha eni 'o e falelotu lahi mo masani pea 'oku tu'u he feitu'u na'e mole ai e mo'ui 'a e 'apositoló. Ko Paulá na'a ne fakamamafa'i 'a e mātu'aki muimui ofi kia Sīsū, pea 'oku pehē 'e he talanoá, ne iku pē 'o tāmata'i 'a e 'apositoló he tu'a 'ā 'o Lomá hangē ko e kalusefai 'o Sīsū he tu'a 'ā'kolo 'o Selusalemá. Ko e taha foki 'o e ngaahi mātanga ofi he pasilika 'o Paulá ko e ngaahi fauniteni he ki'i hala na'e pehē na'e tu'usi ai hono 'ulú 'o toutou teka, pea na'e puna mei ai ha ngaahi matavai 'oku kei tauhi mai 'o a'u ki he 'ahó ni. 'Oku tau talanoa ki he konga hisitōlia ni, ke mahu'inga mālie 'a e vīkiviki he mamahí 'oku talanoa ki ai 'a Paulá. Ko e mamahí 'okú ne faka'ai'ai kitautolu ke tau kātaki pea tau lava ai 'a e 'ahi'ahí 'o iku ki he fakatu'amelié. Ko e tō'onga mo'ui 'a Paulá, ko e fakatātā kia Sīsū pea ko e sīpinga kiate koe mo au 'oku tau fekuki he mo'uí ni mo hono ngaahi faingata'a 'o e muimui kia Sīsū. Ko 'etau lava 'o kātaki he mamahí pe ko hono 'ai 'e Paulá, ke tau vīkiviki he mamahí te tau hikihi ai 'o a'u ki he fakatu'amelié. Ko 'etau nofo he fakatu'amelié pea 'oku faingofua ke tau fou he ngaahi mamahi 'o e fononga ko 'ení he 'oku tau 'ilo 'oku fakataimi pē ia he 'oku tu'u mai 'a e 'amanakí ia pea 'okú ne fakaava mai 'e ia 'a e konga fo'ou ia 'o e fonongá. Ko e lava'anga eni 'e ha taha falala 'Otuá 'o ikuna'i 'a e ngaahi 'ahi'ahí mo e faingata'a 'o e mo'uí. Fakafeta'i he koloa kuo 'omi 'e Sīsū Kalaisi pea malanga mo mo'ui'aki 'e he kakai hangē ko Paulá 'o uki koe mo au ke tau kau he tala 'o e mo'ui tataui ki he māmani 'oku fonu mamahi ka 'oku fonu ai foki mo e fakatu'amelié koe'uhí ko Sīsū mo 'ene ngāue fakamo'ui ma'a māmani kotoá. Tauange ke tau tali 'a e me'a'ofa mo e fakatātā 'o e lava'i e mamahí ka tau a'usia 'a hono koloa ko e fakatu'amelié ki he feohi tu'uma'u mo Sīsū Toetu'u.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tau fakamālō ki he 'Eiki He tofa hotau hala, 'O fou he 'ū mamahi ni, Ke ma'u 'a e Pule'anga, 'Emeni.

Sapate, Siune 15. *Sāpate Tolu Taha'i 'Otuá. (Lanu Hinehina pe Koula).*

Lesoni: Palovēpi 8:1-4, 22-31; Saame 8; Loma 5:1-5; Sione 16:12-15.

Mōnite, Siune 16: Lau Folofola - 1 Tu'i 19: 1-15a.

Ki'i Ama: 1 Tu'i 19: 4. “Ka ka ‘alu ia ki he toafā, ko e vā‘ihala ‘o e ‘aho ‘e taha, ‘o ne a‘u ki ha fu‘u siunipa na‘e tu‘u taha, ‘o ne nofo ‘i hono malumalú, ‘o ne kole ke ne mate ai; ‘o ne pehē, ‘Kuo lahi; pea ke to‘ó ni, ‘Eiki, ‘eku mo‘uí; he ‘oku ‘ikai te u lelei hake ‘i he‘eku ngaahi kuí.”

Pou ‘Ao: ‘Oku fai ‘etau fakalaulaulotó ‘i he talanoa ‘o ‘Ilaisiá ‘i he ngaahi momēniti na‘á ne a‘usia ai ‘a e maha‘ango‘ango ‘i he‘ene mo‘uí. ‘Oku mo‘oni ki heni ‘a e lea ‘oku taká, “ko e ngata‘anga ‘o e tangatá, ko e kamata‘anga ia ‘o e ‘Otuá.” Pe ko e hua ‘oku fa‘a ongona ‘i he ngaahi feohi‘angá, “‘E ‘ikai keu kei laione ai pe.” He ko ‘Ilaisiá ‘eni ko e fanāfotu ‘o e Fuakava Motu‘á ‘o laine taha atu mo Mōse mo e kau helo ‘o e Folofolá. Pea toe mahino ange ‘a ‘ene makehe ‘i he‘ene hiki molemole pe ki langi ‘o ‘ikai ke fou ‘i he maté. Na‘á ne keina ‘a e kau Palōfita ‘o Pealí, pea fakaholomamata ‘a ‘ene fakahoko ‘a hono fatongia faka-palōfita ‘o fou mai ‘a e ivi mo e mafi ‘o Sihová ‘i he‘ene leá mo ‘ene ngāué, hifo ‘a e fu‘u afi, ke tali ‘a e feilaulau na‘e feia ‘e ‘Ilaisiá, ‘o tō ai ‘a e fu‘u vai lahi ‘o fakangata ‘a e hongē ki he fonuá. Kae a‘u mai ki he lēsoni ‘o e ‘ahó ni, ko ‘Ilaisiá ‘eni ‘oku tuku lele ‘o hola meia ‘Ehapi mo Sisipeli. Ko ‘ene talalotó ‘oku hā ‘i hotau Ki‘i Amá. Ko e le‘o ‘o e ka‘anga mo e hanu nai, he hangē ‘oku tōnōnou ‘a ‘ene fai fatongia mei he fatongia na‘e fai ‘e he‘ene ngaahi “kuí,” ‘e ‘Epalahame mo ‘Aisake. Kuo mole ‘a e ivi mo e mafai ‘o e helo ‘o e Vahe 18, ka tau fetaulaki mo e tangata kuo maha pea ka‘anga ‘a ‘ene kātaki mo hono ivi. Kae mālie ‘a e founa ‘a e ‘Otuá, ‘a ia te tau toki vakai ki ai ‘apongipongi. Kae fe‘unga ‘ānoa ‘a e ‘ahó ni mo e sipinga ‘oku hā ‘i he fekuki ‘a ‘Ilaisiá mo e ‘Otuá. ‘Oku ‘ikai ke ‘uhinga ‘a ‘etau fai lelei hotau ngaahi fatongia ke tau hao ai mei he faingata‘a ‘o e hala fonongá. Kuo pau pe ke tau fe‘ao mo e ngaahi nunu‘a kovi ‘o e angahalá ‘oku ‘asi ‘i he fonongá. Na‘e kovi kia ‘Ehapi mo Sisipeli ‘a e ikuna ‘a e ‘Otuá na‘e fou mai ‘ia ‘Ilaisiá, peá na feinga ke fakapoongi ‘a e Palōfitá. Ko e me‘a pe na‘e kei lava ‘o fai ko e tautapa ki he ‘Otuá, ‘o a‘u pe ki he‘ene kole ke to‘o ‘a ‘ene mo‘uí. Pea ko hono mālié, he na‘e te‘eki ke hiki pe matanga ‘a e ‘Otuá meia ‘Ilaisiá; na‘á na kei kau pe ‘i he taimi ‘o e mahá mo e ka‘angá. Fakafeta‘i he ‘oku kei tu‘uma‘u pe ‘a ‘ene palōmesi na‘e fakafou mai ‘i he ‘apositoló, ‘o ne tala fakapatonu mai ‘oku ‘ikai ha me‘a ‘i he mo‘uí ni pe ko e mo‘uí na, te ne lava ke fakamāvae‘i kitautolu mo e ‘ofa ‘a e ‘Otuá. Tauange ke pehē pe ‘etau ‘ilo pau ‘oku tau fononga mo e ‘Otuá ma‘u ai pe ‘i he taimi ‘oku tau tofanga ai ha faingata‘á. Ko e a‘usia ‘a e Toketā he Himi 421, “*Ē Ē lī atu ā, ho fu‘u kavenga e; Tuku ke fua he ‘Otuá, Ho me‘a kotoa pe ... ‘E, tuku pe ki ai, Ho ngaahi me‘a mamafa; Te ne poupou ho ‘atamai, Mo tofa hao hala.*”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tokoni‘i au ‘Eiki ‘i he taimi ‘oku ou fehangahangai ai mo e ngaahi faingata‘a vevela ‘o e hala fonongá keu malava ‘o kei tautapa pe kiate koe, peá u nofo ma‘u ai pe ‘i ho‘o ‘alo‘ofá. ‘Emeni.

Tūsite, Siune 17: Lau Folofola – 1 Tu‘i 19: 1-15a.

Ki'i Ama: 1 Tu'i 19: 9. “Pea ‘i he‘ene a‘u ki he ‘aná, na‘á ne afe ki ai ke mohe; pea ‘iloange na‘e hoko kiate ia ‘a e folofola ‘a e ‘Eiki na‘e pehē ange, ‘Ko e hā ‘au ‘okú ke ‘i heni ai, ‘Ilaisiá?”

Pou ‘Ao: ‘Oku kei hoko atu pe ‘etau fakalaulaulotó ‘i he talanoa ‘o ‘Ilaisiá. ‘Oku mālie makehe ‘a e talanoa ‘o e Palōfitá he ‘oku tau fetaulaki tonu ai pea mo e ‘ata totonu ‘o e fononga ‘oku tau fai mo e ‘Otuá. Hangē ko e lave ne tau fai ‘aneafi, kuo kehe ‘aupito ‘a e talanoa ‘o e Vahe 19 mei he Vahe 18. ‘Oku ‘ikai ke ngata ‘i he‘etau fetaulaki pea mo e taha ‘oku lolotonga hola mo tukulele, kae mahino ‘oku hē ‘a ‘ene mo‘uí; ‘Oku ‘ikai ke ngata ‘i he‘ene hē holo ‘i he ngaahi kolo mo e vaotā ‘o Siutá, kae toe ‘amo atu ‘a e hē fakaeloto mo faka‘atamai. Ko e fa‘ahinga ‘ulungaanga tatau pe ‘oku hā ‘i he kakano ‘o e talanoá. ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ha me‘a ‘e fu‘u mahino: Ko e hā e me‘a ‘oku tukulele pehē ai ‘a ‘Ilaisiá? Ko e hā ‘a e ‘uhinga ‘oku hola ai ki Holepí? Peá ne‘ine‘i toutou ‘eke ‘e he ‘angeló, ‘o hangē ko e fehu‘i ‘o e Ki‘i Ama ‘o e ‘ahó ni, ‘Ko e hā ‘au ‘okú ke ‘i heni ai, ‘Ilaisiá? Ka neongo ‘a e ngaahi ta‘emahino ko iá, ‘oku kei e‘a pea mahino ‘a e nāunau mo e tūkunga ‘o Sihová ‘i he talanoá. ‘Oku a‘u mai ‘a e tauhi mo e ‘ofa ‘a Sihová ‘o fakafou mai ‘i he me‘atokoni mo e vai ‘oku hā tu‘o lahi ‘i he talanoá. Pea tu‘o ua ‘a e fehu‘i ‘oku hā ‘i he Ki‘i Amá, ke fakamahino ‘a e tokanga mo e hohoi ‘a e ‘Otuá. Pea hulu atu ‘a e hā ‘a e laumālie ‘o e feohi mo e fe‘ao tu‘u ma‘u ‘i he vā ‘o e ‘Otuá mo ‘Ilaisiá. ‘Oku hoko ‘a e feliuliaki tatau ‘i he ‘etau mo‘uí, ‘o hangē ko ia na‘e hoko mei he Vahe 18 ki he Vahe 19. Ko hai te ne fa‘alaua ‘a e hēhetu‘u mo e taumu‘a valea ‘oku lolotonga hoko ‘i he‘etau fonongá. ‘Oku te‘eki ai ke fu‘u mahino fau ‘a e tu‘unga ‘e a‘u ki ai ‘a hono fakamā‘opo‘opo ‘o e ngaahi Tu‘utu‘uni fo‘ou kuo fai ‘e he Palesiteni felāve‘i mo e Tuté. Ko e me‘a pe eni ‘oku mahino mai he taimi ni ‘oku uesia lahi ‘e he ngaahi tu‘utu‘uni ko eni ‘a e ngaahi Pisinisi lahi pea mole ai mo e ngaahi ngāue ‘a e tokolahi. ‘Oku te‘eki ai ke fu‘u fakapapau‘i pe ‘e fēfē ‘a e fefakatau‘akí ‘i he vā ‘o e ngaahi Pule‘anga lalahi ‘o tatau pe he kaungā‘api lelei mo kinautolu na‘e hoko ko e fili ‘o ‘Amelika ‘i he ngaahi ta‘u lahi. Neongo a e hēhetu‘u mo e feliuliaki ‘i he hala ‘oku tau fononga aí, ka ‘oku kei fai pe hotau fafanga mo hotau fakaivia ‘e he ‘Otuá ‘o hangē ko hotau Lēsoni ki he ‘ahó ni. Neongo ‘oku ‘ikai ke mahino pe ko ‘etau ‘alu ki fē, ka ‘oku tau fononga pe mo Ia, pea ‘e fe‘unga ‘ānoa pe ‘a e fe‘ao mo e feohi tu‘uma‘u ‘oku tau fai mo e ‘Otuá, ke ne

taki tonu 'etau fonongá ki he feitu'u 'okú ne tu'utu'unia ke tau a'u ki aí. 'Oku 'ikai ko e laine faka'osi 'o e talanoa 'o 'etau ngaahi mo'uí 'a e mamahi mo e faingata'á, 'o hangē pe ko e 'ikai ko e laine faka'osi o e talanoa 'o Ilaisiá, 'a e lalo siunipá. Ko e talanoa faka'osi 'o e kakai 'oku tui mo falala 'Oua, ko hono tokanga'i kinautolu 'e Sihova 'i he taimi kotoa pē, 'i he tūkunga kotoa pe 'o e mo'uí. Fakafeta'i!

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: “E ‘oua si’i tala’a, Te ne mafai ho’o me’a; ‘E lava pe ‘a e faingata’a. Ko e puli ‘e fu’u e’a.” ‘Emeni.

Pulelulu, Siune 18: Lau Folofola – Saame 42.

Ki’i Ama: Saame 42: 11, “‘E hoku laumālie, ko e hā ‘okú ke fie mapelu aí? Pea ko ho’o lilingi mai ho’o hoha’á ko e ‘uma’aki? Tatali koe kia ‘Elohimí: He kuo pau ke hoko hano taimí. Te u fai ‘eku fakafeta’i kiate ia, Ko hoku fakahangahake mo hoku ‘Otua.”

Pou ‘Ao: ‘Oku ‘i ai ‘a e hua ‘a e kau tangatá ‘oku fa’a onгона ‘i he ngaahi palepale feohí. “Ko ho’o sio mai he na’a ta ‘iate?” Ko hono ‘ai ‘e tahá, “‘oku ‘ikai ko ho’o pule ngāue au ke ‘i ai haku mo’ua kiate koe.” ‘Oku meimei anga pehē ‘a e talatalanoa ‘oku fai ‘e he fatu Saamé mo hono lotó pea mo e ngaahi fehu’i ‘okú ne ‘eke ki hono lotó ‘i he Saame mālie ‘o e ‘ahó ni. ‘Oku hā ‘i he ngaahi fehu’i ‘o e Kí’i Amá ‘a e kina, hanu, mo e ka’anga ‘o e kātakí mo e ‘amanaki, ‘o hangē ko ia ne ‘inasi ai ‘a e Palōfita ko ‘Ilaisiá, ‘a ia ne tau vakai ki ai ‘aneafi. Ka ‘oku mālie ‘a e fatu lea ‘a e ta’angá, he ‘okú ne fakamahino mai ‘oku ‘ikai ko ia ‘okú ne tokangaekina pe pule ki he ‘ene mo’uí. Kapau ko e falalá ‘oku fai kiate ia, pea ‘e tonu ‘a e “mapelu” ‘a si’ono laumālié. Kapau na’e tu’u ‘ene falalá ‘i hono poto ‘o ‘oná, pea ‘e tonu ‘a “ho’o lilingi mai ‘a ho’o hoha’á.” Kae fakasino ‘e he fehu’i ‘a e taha’i mo’oni ‘o e tala-‘Otuá: Ko e falala mo e ‘amanaki ‘a e tangata/feine ‘oku fai kia Sihova ‘o ‘ikai ki hono kitá. ‘Oku mātu’aki hiki ‘a e ‘amanaki mo e falalá mei he me’a ‘e malava ‘e he tangatá ‘o tuku taha pe ki he ‘Otuá. Neongo na’e hoko ‘a Tevita ko e tu’i, ka na’á ne fetaulaki mo e faingata’a lahi, ‘o hiki mei he faingata’a ki he faingata’a. Kae mahino mei he ‘ene ngaahi tā’angá, na’e ‘ikai a’upito ke mole ‘a ‘ene ‘amanaki mo ‘ene falala ‘Otuá. Tala ‘e he kau ‘ilo’ilo fakalaumālié, ko e “amanaki ‘oku fiema’u ia ‘i he mo’uí, ‘o hangē ko e fiema’u ‘e he sino fakamatelié ‘a e ‘eá (oxygen).” ‘Oku tau fetaulaki faka’aho mo e ngaahi ta’au vevela ‘o e hala fonongá, ‘o ‘osi ‘a e me’a kae hoko mai ‘a e me’a. ‘Oku felemofafo e ngaahi faingata’a ‘oku tau fekuki mo ia he ‘aho kotoa pe. ‘Oku tau fetaulaki mo e mole ‘i hotau ngaahi lotofale, mahaki’ia fakaesino, nounou faka ‘ekonomika, pea mo e hā fua ‘a e ngaahi me’a ‘okú ne faka-mapelu hotau ngaahi laumālié. Ka ko e uki ‘oku fai ‘e he fatu Saamé, ke ‘oua te tau mo’u nofoa ‘i he faingata’a ko iá ‘o vivili ‘i hotau poto fakaetangatá ke solova ‘a e faingata’á. Ka tau falala mo “tatali kia ‘Elohimí, he “kuo pau ke hoko hano taimí.” He toki tala kuo fungani, he neongo ‘oku ‘ikai ke tau ‘ilo pe ko e hā ‘a e me’a ‘e hoko maí, ka ‘oku tu’u ‘etau falalá kia Sihova, ko ia ‘a e pule-ngāue ki he ‘etau mo’uí. Fakafeta’i he ‘oku ‘ikai ko ha tuli vaihola pe ko ha misi pe, ka ko e ‘ilo pau, ko e sio pau, he kuo te’eki ke li’aki ‘e Sihova kitautolu. Peá ne’ine’i kalanga ‘a e fatu Saamé, “Te u fai ‘eku fakafeta’i kiate ia, Ko hoku fakahangahake mo hoku ‘Otua.” Tau tali ‘a e akonaki ‘oku fai ‘e he fatu Saamé, ‘o hiki mei he hanú, fo’i mo e lāungá, ‘o fakafeta’i mo fakamālō, he “kuo pau ke hoko hano taimí.”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Oku ou fakafeta’i atu ‘Elohimí, he neongo ‘oku ou fe’ao faka’aho pe mo e ngaahi ha’aha’a ‘o e hala fonongá, ka ‘oku tu’uma’u ‘a ‘eku falalá mo ‘eku ‘amanaki ‘iate koe, ko hoku fakahangahake. ‘Emeni.

Tu’apulelulu, Siune 19: Lau Folofola – Kaletia 3: 23-29.

Ki’i Ama: Kaletia 3: 24-25, “‘A ia ko e Laó, ko hotau tatakí ia kae ‘oua ke toki hoko mai ‘a Kalaisi, ‘o fai hotau fakalelei mo e ‘Otuá ‘i ha’atau tui. Ka kuo ‘osi hoko mai eni e kuonga ‘o e tuí, pea ‘oku ‘ikai ke kei le’ohi ‘aki kitautolu ‘a e Laó.”

Pou ‘Ao: “Kau Kaletia ‘atamai kovi.” Ko ‘eni ‘a e ngaahi lea ‘oku kamata’aki ‘a e vahe 3 ‘o e Tohi Kalētiá ‘a ia ‘oku fai ai ‘etau fakalaaululoto ‘i he ‘ahó ni. Na’e mahino mei he ngaahi lea ko ‘ení ‘a e ‘ita lahi ‘a Paula ‘i he tu’unga ne a’u ki ai ‘a e lotu ‘a e kāinga ‘i Kalētiá. Fakatatau ki he talateu ‘o e Tohi Kalētiá, “*Na’e kamata ke malanga ‘i ‘a e Ongoongo lelei ‘o Sisuú ‘o tali lelei ia ‘e he kakai na’e ‘ikai ko e kakai Siú, pea fe’ekenaki ‘e he ni’ihi pe kuo pau ke talangofua ha taha ki he Lao ‘a Mōsesé kae toki Kalisitiane mo’oni. Ko e lau ‘a Paulá ‘oku ‘ikai, pea ko hono mo’oní, ko e makatu’unga pau pē taha ki he mo’uí ‘ia Kalaisi ko e tuí, ‘a ia ‘oku fakalelei ai ‘a e kakai kotoa pē mo e ‘Otuá. Ka kuo hū holo ‘i he ngaahi siasi ‘i Kalētiá..., ha ni’ihi na’á nau fakafepaki ‘i ‘a Paula ‘o nau pehē kuo pau ke te tauhi mo e Lao ‘o Mōsesé koe’uhi kae toki fakalelei kita mo e ‘Otuá. Ko e taumu’á ‘o e Tohi meia Paula ki he kakai Kalētiá ke fakafoki ki he tui mo e mo’uí totonú ‘a kinautolu kuo hē ‘i he akonaki hala ko*

ia.” `Oku `ikai ke tau fu`u mama`o mei he kāingalotu`i Kalētiá. `Oku mahino hotau kamata`anga`i he lotú. Na`e fai hotau fakamo`ui`e Kalaisi`o fou mai`i he`ene pekiá mo Toetu`ú, pea fakahū ai kitautolu ki he lotu lelei`a e`Otuá; ko e koto kelesi`ata`atā pe`a e`Otua. Ka ko e tuai`etau kau ki loto, ki he lotu lelei`a e`Otuá, kuo tau li`aki`a e kelesi, kae fokotu`u`a e “tuitala ki he láo” ko e me`afua ke sivi`aki`a e lotú. Ko e me`a ia na`e tala`e Paula ko e “atamai koví.” Na`e malanga`aki`e Paula`a “Sīsū na`e kalusefai”,`o`ikai ko toe tanaki atu ki ai mo e “tuitala ki he láo.” `Oku `ikai ko e`uhinga`eni ia ke tau talangata`a ai ki he láo. Ka kia Paula, na`e`ikai`aupito ke fe`unga`a e lelei na`e`omi`e he talangofua ki he láo ke fai ai hotau fakamo`uí. Kuo pau ke hiliō`a Kalaisi,`a`ene pekiá mo`ene Toetu`ú,`a`ene`ofá mo`ene kelesi; ko e makatu`unga ia`etau talangofua ki he láo. `Oku tau fononga`i he kuonga`oku fakamahu`inga`i ai`a e láo. `Oku kapiteni`a Amelika`i he ngaahi fonua`oku nau ngāue lahi`aki`a e láo mo e fakamaau`angá ke fakatonutonu`a e nofo`a e sosaieti (*most litigious*) ka`oku kei tu`ukimu`a pe`i he maumau fakasōsialé,`o tupu mei he lau lanú, tāufehi`á`o hangē ko hono tāmata`i`a e fanga ki`i longa`i fānaú`aki`a e me`afana faka-kautau. Kuo hoko`a e láo`i he mala`e`o e lotú, ko e me`a`okú ne veteveteki mo vahevahe`i`a e kakai lotú. Pea tñaki atu ki ai mo e ngaahi`isiu kehekehe`i he mo`uí,`okú ne fakatonuhia`i pe fakahalaia`i kitautolu`o fakatatau ki he tafa`aki`oku tau kau ki ai. Na`e malanga`i`e Paula`a e mahu`inga`o e tokāteline`o e “fe`unga`ānoa pe`a Kalaisi ma`a`etau ngaahi me`á.” Ka`oku faingofua pe kiate kitautolu ke tau fetu`oaki`i he hala fononga`o e mouí. Pea tonu ai`a e fakatonulea`a e taha`o e kau tala`Otua`o e kuongá ni, ko`ene me`afuá ko “Sīsū pe mo`ene`ofá.” Tauange ke pehē`etau fili, ke tau mavahe ai mei he me`a na`e taku`e Paula ko e “atamai koví.”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: `E Sīsū`oku ou fa`a hē ngofua`i he fononga`angá neongo`a`eku tulituli ke fai hoku lelei tahá`i he`eku muimui kiate koé. Tokoni`i au keu malava`o hiki mei he fakatonutonu`o fakatatau ki he láo, kae tuku`a ho`o kelesi ke ne tu`utu`unia`a e me`a keu fai mo e me`a ke tukú. `Emeni.

Falaite, Siune 20: Lau Folofola – Luke 8: 26-39.

**Ki`i Ama: Luke 8: 27,** “Pea`i he`ene hifo ki`utá, na`e fakafetaulaki kiate ia ha tangata`o e koló,`a ia kuo`iate ia ha fanga tēvolo, pea kuo fuoloa mo e`ikai te ne tui ha kofu, pea na`e`ikai te ne nofo ki ha fale, ka ko e ngaahi fonualoto pē.”

Pou ‘Ao: `Oku tu`o lahi`a e talanoa ki he “fanga tevoló”`i he Kōsipelí, pea hange hangē`oku`ikai ke fu`u tautonu kiate kitautolu he ko e talanoa ia ki he fa`ahikehe`o`ikai ke tau kau ai. Ka`i he fakamā`opo`opo`a e kau`ilo Folofolá, ko e “fanga tēvolo”`oku hā`i he Fuakava Fo`ou`oku nau ma`u`a e ngaahi me`a`eni`e tolu: `oku nau kouna`a e tokotaha`oku nau uluisino ai ke nau fai`a e ngaahi me`a`okú ne maumau`i`a e mo`uí`a e tokotaha ko iá,`oku ongo`i`e he tokotaha ko ia`oku pule kehea`a`ene mo`uí, pea`oku nau fakamavahe`i`a e mo`uí`a e tokotaha ko iá mei he nofo`a e fāmilí mo e kāingá. Kapau ko e fakatonulea ia ki he “fanga tēvoló” pea ta`oku tau mo`ua kotoa pe`i he uluisino`a e “fanga tēvolo”`iate kitautolú. Tā ko e “fanga tēvolo”`oku`ikai ko e talanoa ki he faka`āvanga ka ko e talanoa ki he ngaahi me`a`okú ne kāpui`etau mo`uí`o fakamavahe`i kitautolu mei he`Otuá, pea mo e lelei na`e tofa`e he`Otuá ki he`etau mo`uí. `Oku kehekehe pe`a e “fanga tēvolo”`oku tau fekuki mo iá: faingata`a faka-e-loto mo faka`atamai, manavahē mo ilifía, mānumanu mo ta`efie`auna,`afungi mo e tangi ke hā mo ma`u mafai, mo e hā fua`a ngaahi me`a`okú ne vaetu`ua`etau mo`uí mei he`ofa`a Kalaisí. Ka tau vakai ki he ngaahi me`a fakalilifu kuo hoko`i hotau māmaní, pea mahino`aupito`a e hake`uta`a e “fanga tēvoló”`i he sosaietí. `Oku uluisino`a e fu`u “Kongakau”`i he mo`uí`a e kau taki faka-politikalé, kuo nau li`aki`a e lelei faka-lūkufua`a e kakaí, ka nau kumi ke langa honau fanga ki`i pule`anga fakafo`ituitui,`o nau`otua pe kiate kinautolu. Ko e “fanga tēvolo” ia`oku ulusino`i he mo`uí`a e Palesiteni`o Lūsiá,`o iku ai ki he tau mo e lingi toto`oku lolotonga hoko`i Ukraine. `Oku uluisino`a e fu`u “fanga tēvolo”`o e lau lanú, mo e “White Supremacy” pe ko e fakakaukau`oku mālohi mo mā`olunga taha`a e kakai hinehiná,`i he ki`i tamasi`i ta`u 18 na`á ne hū ki he fale koloa`i Buffalo New York`o fana tavale`o mate ai`a e toko 10, ko e kakai`uli`uli kotoa. Ko e fu`u “kongakau” na`á nau uluisino`i he mo`uí`a e ki`i talavou ta`u 18 na`á ne hū ki he`apiako si`i`o fakamamahi`i mo tāmata`i`a e ki`i longa`i fānaú`e toko 19, pea mo e ongo faiako`e 2. `Oiaué,`oku mo`oni`a e fākafoa`a e fatu Saamé, “E ngata nai`afe?” Ko`etau lea ia`i he fekuki pea mo e “fanga tēvolo”`oku nau uluisino`i he`etau mo`uí. Ka`oku tau lau monū`i he mahino mei he talanoa`a Luké,`oku kei a`u mai`a Sīsū ke fakafetaulaki ki he taha kotoa pe`oku uluisino ai ha “fanga tēvolo.” Te ne`omi`a e me`a fe`unga ke kofukofu`aki`a e sino kuo tēlefua`i he ngāue`a e tēvoló. Pea te ne fai hotau faito`ó,`o fakafoki kitautolu ki he feohi`a e tākangá, ke tau`inasi`i he mo`uí`oku fonu`o hangē ko ia na`á ne`osi tokateu ma`atautolú.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: `E Sīsū`oku ou fakamālō atu`i he kei a`u mai ho`o kelesi`o fakafetaulaki`i au mo e “ngaahi tēvolo” kuó u nofo pōpula ki aí, pea ke fai hoku fakatau`atāinā. `Emeni.

Tokonaki, Siune 21: Lau Folofola – Luke 8: 26-39.

Ki'i Ama: Luke 8: 38-39, “Pea ko e tangata, ‘a ia ne ‘alu mei ai ‘a e fanga tēvoló, na‘á ne kole kia Sīsū ke na ō mo ia: ka ka tekaki ia ‘e Sīsū, ‘o ne pehē. ‘Foki pē ki ho falé, pea fakamatala ki he ngaahi fu‘u me‘a kuo fai ‘e he ‘Otuá ma‘au.’ Pea ‘alu ange ia, ‘o ongoongoa ‘i he koló kotoa ‘a e ngaahi fu‘u me‘a kuo fai ma‘ana ‘e Sīsū.”

Pou ‘Ao: ‘Oku ‘i ai ‘a e ki‘i tu‘unga lea ‘oku pehē “Matala ‘i he potu ‘okú ke tu‘u ai,” pe ko e “*Bloom where you are planted.*” Ko e fakakaukau ‘oku hanga ki hono teke ‘a e mo‘uí ke tupulaki mo ‘aonga ‘i he feitu‘u kotoa pe mo e taimi kotoa pe. ‘Oku tu‘u fehanga hangai eni mo e lea ‘oku pehē, “‘oku lanu mata ange ‘a e tafa‘aki ‘e tahá,” pe ko e “*its greener on the other side.*” Ko e fakakaukau ‘o e fa‘ahinga mo‘ui ‘oku ‘ikái ke fu‘u fiemālie mo e me‘a ‘oku lolotonga nofo ai, kae nofo ma‘u pe ‘o ‘umisi ki ha feitu‘u ‘oku “lanu mata” ange, ‘o pehē ‘oku lelei ange ‘a e feitu‘u ko iá, ‘i he me‘a ‘oku lolotonga ‘i ai. ‘Oku tau maheni pe mo e ngaahi tālafili ko ‘ení. Kapau ko e mātu‘a kitautolu, ‘oku tau maheni mo e fa‘ahinga fefusiaki ko ‘eni ‘i he mo‘ui ‘a e fānaú, ‘i he ‘enau fekuki mo e hala fononga ‘o e fakamatu‘otu‘á. ‘Oku fefusiaki honau lotó pe te nau fai é pe ko é, pea taimi lahi ‘oku faingata‘a ke nau tu‘u ma‘u mo faka‘utuma‘uku ‘a ‘enau feingá mo ‘enau mo‘uí, koe‘uhi ko ‘enau nofo ‘o ‘umisi ki ha me‘a ‘oku toe lelei angé. ‘Oku ‘ikái ke kovi ‘a e feinga ki ha tu‘unga ‘oku toe lelei angé, ka ‘oku matu‘utāmaki ‘i he hoko ‘a e feinga ko iá ko e ‘ulungaanga maheni, ‘o ‘ikái ke ‘i ai ha tupu mo‘oni. ‘Oku mahino ko e ‘ulungaanga maheni ‘eni ‘i he fānaú pea mo e halafononga ‘o e feinga ke tupulaki ‘enau mo‘uí, ka ‘okú ke mea‘i peá u lave‘i, ‘oku ‘i ai pe ‘a e kakai kuo nau fatu tangata mo fefine ka ‘oku nau kei fononga pe ‘i he hala fononga ko ‘ení. ‘Oku mahu‘inga makehe ‘a e fakakaukau ko ‘eni ‘i he talanoa ki he UI ‘oku fai ‘e he ‘Otuá ki he mo‘ui fakafo‘ituituí. Kuo fakamo‘ui mo fakatau‘atāina ‘i ‘e Sīsū ‘a e tangata na‘e uluisino ai ‘a e “fanga tēvoló,” pea vēkeveke ‘a e tangatá ke muimui kia Sīsū ke fai ha ngāue ‘e ‘aonga kia Sīsū. Kae mālie ‘a e tali ‘oku hā ‘i he Ki‘i Ama ‘o e ‘ahó ni. Na‘e fakamahino ‘e Sīsū ki he tangatá, ‘oku ‘ikái ke fiema‘u ia ke “na ō” kae toki mahu‘inga mo ‘aonga ‘a ‘ene mo‘uí. Kuo ‘osi mahu‘inga pe ‘ene mo‘uí mo ‘aonga pea ko e feitu‘u totonu tahá pe eni, ko ‘ene “matala ‘i he potu na‘e tu‘u ai.” ‘Oku mahu‘inga ke tau fakapapau‘i ‘oku ui kitautolu ki he ngāue ‘oku tau faí, ‘o tatau pē, pe ko e hā ‘a e ngāue ko iá. ‘Oku fa‘a fehalaaki ‘a e ma‘ú ‘i he fakakaukau ‘oku lelei ange ‘a e ngāue faka-lotú ‘i ha toe ngāue, pea vēkeveke ‘a e ni‘ihi, ‘o hangē ko ia na‘e hā ‘i he Ki‘i Amá, ke li‘aki ‘a e me‘a ‘oku lolotonga faí, kae tu‘u ‘o ‘alu ‘o muimui kia Sīsū. ‘Oku malava ‘ānoa pē ‘a e “ō” mo Sīsū pe ko e muimui kia Sīsū ‘o fai ‘i he feitu‘u ‘oku lolotonga fai ai ‘a e fua fatongia, pe ko e langa fale, tauhi vaivai, faiake, ngāue ofisi, pe ko e hā pe ‘a e ngāue ‘oku fai ai ‘a e fakakaungatamaki; ‘oku mahu‘inga tatau pe mo e ngāue faka-lotú. Tauange ke tau tali ‘a e akonaki ‘o e Ki‘i Amá, ‘o tau “matala ‘i he potu ‘oku tau tu‘u ai.”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tokoni mai ‘Eiki keu malava ‘o fai hoku lelei tahá ‘i he ngāue ‘oku ou faí, ke u mo‘ui ai mo hoku ki‘i fāmili, pea ‘aonga ai ‘a ‘eku mo‘uí ki hoku kaungā fonongá, pea ki he ngāue ‘a e ‘Afioná. ‘Emeni.

Sāpate, Siune 22 (Sāpate Tamai): Sāpate 2 Hili ‘a e Penitekosi. (Lanumata).

Lēsoni: 1 Tu‘i 19:1-15a; Saame 42: Kalētia 3:23-29; Luke 8:26-39.

Mōnite, Siune 23: Lau Folofola - 2 Tu‘i 2: 1-2, 6-14.

Ki'i Ama: 2 Tu‘i 2: 9b, “Pea tali ‘e ‘Ilaisa, ‘Tuku mu‘a ke tō kiate au ha ‘inasi lōua mei ho laumālié.”

Pou ‘Ao: ‘Oku tau kamata ‘a e uike fo‘ou ni mo e talanoa mālie ‘o e teuteu māvae ‘a ‘Ilaisiā mo ‘Ilaisá. ‘Oku mahino ‘aupito he ngaahi veesi kamata ‘o e lēsoni, ‘a e ta‘efiemāvae ‘a ‘Ilaisa mo hono takí, ko ‘ene faiake, pea kuo hoko foki ‘a ‘Ilaisiá ‘o hangē tofu ko ha tamai ki ai. Neongo e mālohi ‘a e feinga ‘a ‘Ilaisiā ke ne mavahe mei hono takauá, ka na‘e ‘ikai teitei fie li‘aki ia ‘e ‘Ilaisa, ka ne muimui mātu‘aki ofi pē ki ai he ngaahi feitu‘u kotoa na‘e fononga ki ai ‘a e Palōfitá. ‘Oku tau lāu‘ilo kotoa ki he faingata‘a ‘o e māvae, tautautefito ki ha ongo me‘a kuó na feohi vāofi ha tami lahi. ‘Oku ‘ave ‘etau manatú ki he muimui ta‘efiemāvae na‘e fai ‘e Lute ki he‘ene fa‘ē-he-fono, ko Naomé, ‘a ia ko ‘ene muimui ki he ngata‘angá. Ka ‘oku fakamahino ‘e he Folofola ‘o e ‘ahó ni, kuo pau ke ‘ave ‘a ‘Ilaisiā ia, pea ‘e ngata ‘ena feohi, ka na‘e te‘eki pē ke tali ‘e ‘Ilaisa ‘a e mo‘oni ta‘eue‘ia ko iá. ‘I he‘ene ngaahi feinga ke tukuange ‘a ‘Ilaisá, ne toki fehu‘i ai ‘e ‘Ilaisiā pe ko e hā e me‘a té ne fai ma‘aná (‘Ilaisa). Ko e Ki‘i Ama ‘o e ‘ahó ni, ko e tali ia ‘a ‘Ilaisá. Ko e ‘inasi lōua he lao faka-Siú ‘oku ‘uhinga ia ki he taimi vahe ‘o e koloa ‘a ha tangata ‘oku pekia. Ko hono foha lahi ‘oku tu‘utu‘uni ‘e he laó, ke ‘oange ki ai ‘a e ‘inasi lōua ‘o pehē ni. Kapau ko e ngaahi foha ‘e 5, ‘e vahevahe tatau e koloá ki he kongá ‘e 6, pea ‘e ma‘u leva ‘e he lahi ‘a e ‘inasi ‘e ua pe vahe tolu ‘e taha, pea taki vahe ono e taha ‘a e toko fā ko é. Ka ko e kole ‘oku fai ‘e ‘Ilaisá ‘oku ‘ikai ko e kole ha koloa, ka ko ‘ene faka‘amú ke toe liunga ua hono tāpuaki meia ‘Ilaisiā, pē ko ‘ene kole ke ne hoko ko e ‘ea ‘o e Palōfita ko

‘Ilaisiaá. Ne’ine’i fakamanatu ange ‘e he Palōfitá, kuó ne kole ha me’a ‘oku faingata’a fau ka ‘e malava pē ‘o kapau té ne sio ki hono ‘ave ia ‘e he ‘Otuá. Ko e koloa ‘eni ma’atautolu he Folofola ‘o e’ahó ni. Ko e muimui kia Sīsūú: ‘uluakí, ‘oku totonu ke tau pīkitai ‘o ta’efiemāvae hangē ko ‘Ilaisa kia ‘Iaisiāá ‘o tatau ai pē, pe ko e hā ‘a e tūkunga ‘o e fonongá. Ko hono uá, tau kole, ke tau hoko ko e ‘ea ki he koloa pē ko e Pule’anga ‘o Sīsūú mo e mo’ui ta’engatá. Ko e ‘alovili mo e pīkitai ko ‘ení, ‘oku makatu’unga ia ‘i he’etau mātu’aki tui ko Sīsū pē ‘a hotau Fakamo’ui mo hotau ‘Otuá, he ‘oku mo’oni ‘a Molitoni ia, “*Ko hai ha taha ‘e piki ma’u pē, Sīsū pē, Sīsū pē, Si’a kāinga ‘e ‘ikai ngaue, Sīsū pē, Sīsū pē. Sīsū pē té ne fai ke ‘osi, si’i toki ‘ofa ta’emotu é, Te ne tu’uma’u ‘i he ‘aho kovi, Sīsū pē, Sīsū pē.*” Ko ‘etau fakapapau ke tau muimui ta’efehu’ia ‘a Sīsū mo ‘ene ngaahi fekaú, te tau a’usia hono ngaahi tāpuakí ‘o hangē ko ia ne ‘inasi ai ‘a ‘Ilaisa, ‘i he’ene ma’u ‘a e pulupulu ‘o ‘Ilaisiaá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Sīsū, ko Koe pē ‘a e tu’i ke ma takauá, he ko koe pē ‘a e ‘Eiki kae anga fakatu’á, fakafeta’i ho’o kau he’eku ‘apisia, pea ko koe ai pē ‘oku puke au he’eku vaivaí. Tuku ke ke hoko ko hoku kaume’a fafale ‘i Taimi mo ‘Itaniti, ‘Emeni.

Tūsíte, Siune 24: Lau Folofola - 2 Tu’i 2: 1-2, 6-14.

Ki’i Ama: 2 Tu’i 2: 14, “Peá ne to’o ‘a e pulupulu ‘o ‘Ilaisiá, ‘a ia ne tō meiate iá, ‘o ne taa’i ‘aki ‘a e vai, ‘o ne pehē, ‘Ko e fē ‘a Sihova ko e ‘Otuá ‘o ‘Ilaisiá?” Na’á ne mātu’aki fai, ‘o ne taa’i ‘a e vai” pea mavaeua ia ki hē mo ē, pea a’a atu ‘a ‘Ilaisa.”

Pou ‘Ao: ‘Oku tau hoko atu he ‘ahó ni, mo e talanoa tatau pē ki he ta’efiemāvae ‘a ‘Ilaisa mo ‘ene ‘Eiki, ko e Palōfita ko ‘Ilaisiá. Kuo lava foki ‘a e taimi ako mo hono teuteu’i ‘o ‘Ilaisa ke ne hoko atu ‘a e ngāué. ‘Oku mahino ‘aupito ‘a e pīkitai ‘a ‘Ilaisiá neongo kuó ne ‘ilo ‘e hoko mai ‘a e taimi te na māvae ai. Hangē pe ko e talanoá, na’e ‘ave ‘a ‘Ilaisiá kae tō hifo hono pulupulú kia ‘Ilaisa, ko hono paasi ange ‘o e fatongiá. ‘Ikai ko ia pē, kae ‘omi foki mo hono fu’u ivi ke fakakakato ‘aki ‘a e ngāue ‘oku tokateu mai mei mu’á. Na’a tau lau ‘aneafi ki hono fakamahino ange ‘e ‘Ilaisiá ‘oku ‘ikai ke pule ki he mafai faka-Palōfita (tāpuaki lō ua) na’e kole ‘e ‘Ilaisá. Ko hono fakamahino ‘e ‘Ilaisiá, ko e ngāue ‘okú na kau aí, ko e ngāue ‘a e ‘Otuá. Ko e ‘Otuá tatau pē ‘okú ne fai hono fakaivia kinua mo ‘ene kau ngāue kotoa, pea ko e ‘Otuá tokotaha pē ‘okú ne pule fakaleveleva pe kohai ‘e ui ke ne fakahoko e fatongiá. Ko ‘etau Ki’i Ama he ‘ahó ni ‘okú ne fakamā’opo’opo ‘a e fetongi pe liliu na’e hoko he talanoa mālié ni. Kuo hoko mai ‘a e saliate afi mo e tau hoosí ‘o ‘ave ‘a e Palōfitá ‘i he ‘ahiohio kae tō mai ‘a e pulupulu ‘o e Palōfitá kia ‘Ilaisa. ‘Io ko hotau ‘ulungaanga fakaetangatá, ke toupīkoi he tu’u mai ke tali ‘a e fatongiá koe’uhí ko e ngaahi ‘uhinga fakaekitautolu pē, ka ‘oku puli ma’u pē ‘oku ‘ikai motu ‘a e tokoni ia ‘oku fai mai ‘e he ‘Otuá ke teu’i mo fakalotolahi’i kitautolu ki he’ene ngāué. Ko ‘etau hanu foki mo e laungá, ‘e ‘ikai mato’o ia pē ‘oku tau kalanga le’o lahi hangē ko ‘Ilaisá pē ‘oku tau kukuta fakalongolongo pē, ka ‘oku tau ‘eke pe ‘oku ‘i fē ‘a Sihova. Fakafeta’i he maama ko ia ‘oku tau ma’u he ‘ilo ‘a e tokotaha ‘oku fai ki ai ‘a e kailá mo e kumí tokoní, ko Sihova ‘o e ngaahi kau taú. ‘E kei mo’oni ‘a e fakalotolahi ‘a Toketā Molitoni he Himi 638, “*Tuku ‘a faingata’a ke ha’u, ‘oua e hoha’a ka lave mai, Tuai e kemo kuo pau ha ivi ‘e fe’unga ai.*” ‘Io ko e ma’u ‘o e pulupulú ‘e ‘Ilaisá ko e faka’ilonga kuo tuku mai ki ai ke ne hoko atu ‘a e ngāué. Ko ‘ene tautapa kia Sihová ko e kole ke ne tokoni mai ke hangē ko ‘ene tokoni’i ‘a ‘Ilaisiá. Ne tuai e kemo kuo manatu ‘a ‘Ilaisa ki he me’a na’e fai ‘e Ilaisiá ‘o ne taa’i ‘a e vaitafe ‘o Soatani ‘aki ‘a e pulupulú, pea ko e mo’oni na’á ne ma’u ‘a e ivi mo e mafai tata umo ia na’e ma’u ‘e ‘Ilaisiá. Ko e ivi ko iá, ‘oku mātu’aki fe’unga ‘ānoa ia mo e ngāue kuo ui ia ki ai ‘e Sihová. Ko kitautolu ia ko e kau ‘Ilaisa. ‘Oku ako’i mo teu’i kitautolu ‘e he kau talafekau kehekehe ‘a e ‘Otuá ke tau ma’u maama mo ivi fe’unga ke fai ‘Ene ngāué. Tauange ke tau tui ki he fakakoloa ‘oku fai mai ‘o tali e fatongia ‘oku ui kitautolu ki aí, he kuo ‘osi maau pē teu kuo fai mai ‘e he ‘Otuá ko e tokoni ma’atautolu. Fakafeta’i he ‘okú ne ‘iate kitautolu ‘i he Laumālié ko hotau Tākaua ‘o ‘ō’ōfaki kitautolu ‘aki ‘ene fai manava’ofá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ako mai ke mau tali ‘a e ako mo e ‘ofa ‘okú ke fakafou mai ‘i ho’o kau talafekau, koe’uhi ke mau mateuteu ke fai ho’o ngāué ma’u ai pē, ‘Emeni.

Pulelulu, Siune 25: Lau Folofola - Saame 77: 1-2, 11-20.

Ki’i Ama: Saame 77: 1-2, “‘Oku hake hoku le’ó kia ‘Elohimí, kau tautapa mu’a; Kuo hake hoku le’ó kia ‘Elohimí, pea ‘ofa ke ne fanongoa. ‘I he ‘aho ‘o ‘eku faingata’á na’á ku kumi kia ‘Atonai é; Na’e mafao atu hoku nimá ‘i he pō, ‘o ‘ikai mamate; Na’e ‘ikai tali ‘a e fakalelú ‘e hoku laumālié.”

Pou ‘Ao: Ko e ngaahi Saamé ‘oku tau lāu’ilo kotoa ‘a ‘ene fonu mahuohua hono koloá. ‘Oku ‘i ai ma’u pē ‘a e Saame pe ta’anga ‘oku fe’unga mo e fāiunga ‘o e fononga’angá, ka ko e taimi lahi ‘oku tau fili vave ma’u pē ki he ngaahi Saame ‘okú ne fai hotau hākeaki’i pea mo viki ki he taumama’o atu ‘a e nāunau ‘o e ‘Otuá. ‘Oku tau

ma'uloto foki 'a e ngaahi Saame pē ko é 'okú ne fakalotolahi'i kitautolu hangē ko e Saame 23 (Tauhi Sipu Lelei), 121 (tokoni), 150 (fakafeta'i). Ko 'etau lēsoni he 'ahó ni mo 'apongipongi, Saame 77, 'oku 'ave ai kitautolu ia 'e he fa'u Saame ki he loto po'uli 'o e fononga'angá. Ko ia, neongo 'ene faingata'a mo vevela ke tau nofo ai, ka 'oku faka'amu mai 'a e fatu Saame ke tau tu'u si'i hifo 'o katekina 'a e koto po'uli he ko e konga pe ia 'o e hala fonongá, pea 'ikai ko ia pē, ka 'oku 'ākitu'a mai 'i he tafa'aki 'e taha 'o e po'uli, 'a e maama 'o e 'ahó. Ko hono fakatu'amelié, 'oku talanoa ki ai 'a e Himi 'a Toketā Molitoni, 482:4, "Hopo 'a e maama é hili po'uli, Mui 'a e ututa'u ki he tutuu'i, 'Osi fa'itoká na, toe mo'ui; Hili kolosi é, ma'u 'a e kalauni." 'Oku fakamo'oni mai ki ai 'a e Saame 30:5b, "E ha'u 'a tangi ke tau mohe kae pongipongi leva—ko e mavava e!" 'Oku kamata pē 'a e Saame ko 'ení, ko e fākafoa 'oku ongo mei he koto po'uli lōlō. Ko e fākafoa 'a e taha kuo mātu'aki toloto he fu'u faingata'a 'oku 'ikai ke 'ilo pē te ne toe lava ke matanga mei ai. Hangē nai ha kāupo'uli 'e 'ikai toe 'i ai ha 'ahó 'a ē 'oku lave ki ai 'etau Ki'i Amá. Kuo fai e tautapa mo e kaila tokoni kia Sihova, 'o fai 'o ngali lōloa, ka 'oku 'ikai ongo mai ha tali. Ko e ngaahi vesi ko é 'oku 'ikai kau he lēsoni 'o e 'ahó ni, 3-10, 'oku nau fakamatala kotoa ki he faingata'a mo e ui tokoni 'oku fai mei he po'uli. 'I he 'etau fanongo ki he fākafoa ko 'ení, 'oku hangē ko e laumālie 'eni 'o ha tangata kuó ne teu ke feia ha me'a lahi ki he'ene mo'ui, pē ko ha fa'ē kuo toki mate tāmāte'i ha'ane tama he ngaahi hala 'o e fonuá ni pea kuó ne to'e 'aki 'etau Ki'i Ama 'o e 'ahó ni. 'Ikai ko ia pē ka 'oku a'u ki he tu'unga kuo 'ikai tali 'e hono laumālie 'a e fakalelú. Ko e fehu'i leva, ko e hā ha'atautolú 'e fai he ngaahi taimi 'oku hoko mai ai 'a e ngaahi fu'u faingata'a kuo fakalilifu pehé? 'Oku tau lava nai ke kaila le'olahi 'o ui tokoni he taimi 'o e faingata'a pehé? Tau ki'i tu'u hifo mu'a 'o fakalongo he 'oku mo'oni 'etau kaveinga he mahina ko 'eni, "Kuo fakakolola kitautolu 'e Laumālie Mā'oni'oni ko 'ene Me'angāue." Tauange ke tau kei nofo ma'u pē he tui mo e falala ki hotau Taukapó he te ne hokomai 'o hangē ko e hokomai 'a e maamá 'i he 'ahó 'o tau lava ai 'o mamata ki he tau kuo fai 'e Sihova ma'anautolu 'oku toka ki ai 'enau falalá.

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: Tuku ke mau tu'u fakalongo pē 'o mamata kae tau 'a e 'Afioná ma'amautolu.

Tu'apulelulu, Siune 26: Lau Folofola – Saame 77: 1-2, 11-20.

Ki'i Ama: Saame 77: 11-12, "Kau fakamatala 'a e ngaahi ngāue 'a IAA, He 'oku ou fie fakamanatu ho'o faimana lahi mei mu'á. Peá u fakakaukau ki ho'o fai kotoa pē, 'O fakalaulauloto 'i ho'o ngaahi ngāué."

Pou 'Ao: 'Oku tau hoko atu pē he Saame 77 he 'ahó ni. Na'a tau fononga mai 'aneafi 'o kaungā fākafoa mo e taha kuo tofanga he koto po'uli lōlō 'o hangē kuo 'ikai ha 'amanaki 'e toe a'u mai 'a e 'ahó mo ha fakatu'amelié. Ko e 'ahó ni, kuo liliu 'a e talanoá. Kuo 'ikai ongo mai 'a e fākafoá, ka ko e fakalau 'a Sihova mo hono nāunaú kae'uma'ā, 'ene fai mana lahi talu mei mu'á. Ko 'etau Ki'i Ama ia ki he 'ahó ni, ko e fakamahino mai kuo 'i ai 'a e 'amanaki mo e liliu mei he lo'imata'ia ki he nofo ke hanga kia Sihova mo 'ene ngaahi ngāue ma'ongo'onga kuo fai ma'á e fa'u Saame mo kitautolu foki. Ko e natula foki 'eni 'etau fononga he hala fononga 'o e mo'ui ni, 'oku tau fekuki mo e ngaahi faingata'a ka 'oku 'i ai e taimi kuo fu'u lahi fau 'i he'etau sio fakaetangatá. Ko e sio ko iá, 'oku tau pehé ai kuo li'aki kitautolu 'e Sihova. 'Io 'e a'u ia ki he tu'unga 'oku 'ikai ke tau fakatokanga'i 'oku 'osi 'i ai pē 'a e fakalelu ia mei he 'Otuá ki he'etau tangi mo e tautapá ka 'oku puli ko e 'ikai ke tau sio hake kiate Ia, ka tau nofo pē ki hotau kitá mo hotau fakangatangatá. 'Oku kei mo'oni pē 'a e lau 'a e 'apositolo ko Paulá 'ia 1 Kolinito 10:13, "... ko e 'Otuá, ko e toko taha 'oku fai ki he'ene leá, pea 'e 'ikai té ne fakangofua ke 'ahi'ahi'i kimoutolu'o makehe atu 'i ho'omou mafái; kaekehe, te ne ngaohi fakataha mo e 'ahi'ahi hono hao'anga foki mei ai, koe'uhí ke lava hono kātaki'i." 'Oku tau mamata tonu he feliuliaki ko 'ení he'etau lotú mo 'etau mo'ui faka'ahó. Ko e hoko mai ha faingata'á pea tau nofo'i hifo 'i hono faka'auliliki e 'uhingá mo e ngāue ne tau faí ke tau tō ai ki ai. 'Oku talamai 'e he Ki'i Ama 'o e 'ahó ni ko hotau 'uta'angá ko 'etau ngāue ke sio 'o fakalau, mo vivili ke 'ilo kohai 'a e 'Otuá. Ko e momēniti 'oku tau hanga ai ki he 'Otuá 'o fakalau hono māfimaifi mo hono nāunaú, 'oku tataki ai 'etau tokangá ki he ngaahi ngāue kotoa 'a e 'Otuá 'i he kuohili (hisitōlia), pea mo ia 'oku lolotonga faí ni. Ko 'etau tuku ko ia 'etau tokangá ki he ngaahi ngāue 'a e 'Otuá, ko 'etau ofi ange ia ki he 'ilo kohai 'a e 'Otuá. Ko 'etau ofi ko iá, 'oku tau toe 'ilo ai ko e ngāue 'a e 'Otuá ko e fai ki he'etau lelei he 'okú ne foaki ta'etotongi pē ki he taha kotoa. Ko e me'a'ofa ko iá, 'oku talanoa ki ai 'a Paula 'o fakahingoa ko e Kelesí. Ko hotau fakahinohino é kuo fakahā mai 'e Paula he 1 Kolinito 10:13, 'oku hoko mai 'a e 'ahi'ahi pe faingata'á, he'ikai fakalaka ia hotau mafái. 'Ikai ko ia pē, kā 'oku 'osi teuteu 'e he 'Otuá ia mo e hao'anga pē ko e founa ke tau lava ai 'o kātaki'i 'a e faingata'a ko iá. Tauange ke tau kei fakafeta'i he taimi 'o e faingata'á hangē ko e taimi 'o e langi lelei 'a e fonongá, he kuo 'osi toka teu hotau tokoni 'e he 'Otuá he 'oku tau lolotonga toloto monū'ia ma'u pe he'ene ngaahi fai manava'ofá.

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: Ako'i au 'Eiki ke fakalau ho'o ngaahi 'ofá he taimi kotoa kau lava 'o matu'uhékina e faingata'á 'aki 'a e hao'anga kuó ke 'osi teu ma'akú, 'Emeni.

Falaite, Siune 27: Lau Folofola – Kaletia 5: 1, 13-25.

Ki'i Ama: Kaletia 5: 16-17, “Pea ko ‘eku leá ‘eni, ‘Mou fou ‘i he Laumālié, pea ‘e ‘ikai ai te mou momo‘i fakaai ‘a e holi ‘a Kakanó. He ‘oku holitu‘u ‘a Kakanó ‘o fakafepaki ki he Laumālié; pea pehē mo e Laumālié kia Kakano: he ‘okú na feta‘ofi‘aki ‘a e ongo mea ko iá.”

Pou `Ao: Ko e ‘ahó ni ‘oku tau fononga ai mo e ‘apositolo ko Paulá ‘i he‘ene feinga ke fakamā‘opo‘opo ‘a e kāinga Kalētiá hili ‘enau movetevete koe‘uhi ko e ngaahi akonaki hala kuo toe hū ki he lotolotonga ‘o e kau Senitaile ne nau ‘osi tui ki he Kōsipeli na‘á ne malanga‘i. ‘Oku fakamanatu ‘e Paula ki he Siasi Kalētiá pea kiate kitautolu he ‘ahó ni, ‘a e mahu‘inga ke tau tu‘u ma‘u ‘i he tau‘atāina ne foaki ‘e Kalaisí. ‘Oku kei fakamamafa‘i ai pē ‘e Paula kuo ‘osi to‘o ‘e Sīsū Kalaisi honau pōpula ki he Lao ‘a Mōsesé mo hono ngaahi tu‘utu‘uní, pehē foki ki he mo‘ui ta‘e‘ilo ‘Otua (*pagan*) ne nau ‘i aí. Ko e tokanga ‘a Paulá, ke ngāue lelei ‘aki ‘e he kāingalotú ‘a e tau‘atāina kuo nau ma‘ú ke nau matu‘aki fili ki he Laumālié ke ne taki ‘enau mo‘uí ke ‘oua te nau toe hē ‘o foki ki he mo‘ui na‘á nau ‘i ai ‘i mu‘á. ‘Oku hanga foki‘e he ‘apositoló heni ‘o fakamatala‘i ‘a e kehekehe ‘o e Laumālié mo e Kakanó pea mo ‘ena fefa‘uhi ‘oku fai he loto mo e mo‘ui ‘a e kakai Kalētiá. Ko e fekuki ko iá ‘oku kei mo‘ua ai foki mo ‘etau mo‘uí he ngaahi ‘ahó ni. ‘Oku maama mai ia he ta‘anga ‘a Toketā Molitoni he Himi 654:5, “Ko kakano te ne o‘i, ke ke sio faingofua, ‘Oua te ke lotosi‘i, Piki pe ki he ‘Otua.” ‘Oku feinga ‘a Kakano ke tau fakatōli‘a ‘a e ngaahi holi hotau ngaahi lotó ‘a ia kuo fakapapau‘i mai ‘e Paula, ‘e mole ai hotau faingamālie ke kau he Pule‘anga ‘o e ‘Otuá, pea maumau mo hotau vā mo e kaungā fonongá. Ko ‘etau fakatonulea ki he tau‘atāina ‘oku fehalaaki ai ‘etau mo‘uí he taimi lahi. Hangē ko e kau nofo-populá, ko hono tukuange mai mei pilisoné ‘oku nau tau‘atāina ke fili pe ko e hā ‘enau me‘a ‘e fai ‘aki ‘a e tau‘atāina kuo nau toki ma‘ú. Me‘apango he taimi lahi, ‘oku nau toe fili pē ki he me‘a na‘á nau ‘i pilisone ai kimu‘á. ‘Oku pehē ‘etau fa‘a ma‘uhala ko e tau‘atāina ko ‘etau fili ke tau fa‘ifa‘iteliha. Talamai leva ‘e Paula ke tau fili ‘a Laumālie he té ne taki kitautolu ke fai ‘a e lelei kotoa ‘a ia ko e ‘OFA, pea ne fakamā‘opo‘opo ia he mo‘oni ta‘ele‘eia ‘oku pehē, “‘Ofa ki ho kaunga‘apí ‘o hangē pē ko ho‘o ‘ofa ‘iate koé.” Ko ‘etau fili ‘a Laumālie ke ne taki kitautolú, ‘oku fai ‘aki ‘etau mātu‘aki tuku ke ne nofo‘i –loto he‘etau mo‘uí ‘o fai hotau tatakí. ‘I he‘ene pehē, ‘oku tau ngāue mei he uho‘i mo‘uí ‘o e fai ‘ofa ki he taha kotoa hangē ko ‘etau ‘ofa kiate kitautolú. Ka pehē ‘etau tō‘onga mo‘uí, pea ‘oku melino ‘a e fāмили, Siasí mo e kaungā fonongá. ‘Ikai ia ko ia pē, ‘oku hā ‘a e ngaahi fua ‘o e Laumālie he‘etau mo‘ui faka‘ahó, ‘a e ‘ofa, tui, manava‘ofa, anga mokomoko, fa‘a kātaki, lototō, mo e ngaahi lelei faka-‘Otua kuo tau atā ki ai ‘ia Sīsū Kalaisi. Tauange ke tau tuku ki he Laumālie, ke ne lotolotoi ‘o tofa hala ma‘atautolu kotoa ka tau toki toloto monū‘ia ai he ngaahi fai manava‘ofa ‘a e ‘Otuá he ‘aho kotoa ‘etau mo‘uí.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘E Laumālie me‘a mai, Afeitaualalo kia au, Tali ‘a ‘eku feingá ni, Ha‘u ‘o Sila‘i au ma‘au, Tāpui hoku ‘atamai, ‘O ngaohi hao fale ai, ‘Emeni.

Tokonaki, Siune 28: Lau Folofola – Luke 9: 51-62.

Ki'i Ama: Mātiu 10: 61-62, “Pea lea ‘e ha taha kehe foki, “‘Eiki, Te u muimui kiate koe; ka ke tuku mai mu‘a ke u fai ‘eku tatau kiate kinautolu ‘i ‘apí.’ Ka ka pehē ‘e Sīsū kiate ia, ‘Ko ia ‘oku ala ke faka‘uli ‘a e palaú, mo kilokilo ki he ngaahi me‘a ‘i muí, ‘oku ‘ikai te ne tuha mo e Pule‘anga ‘o e ‘Otuá.”

Pou `Ao: Kuo fakataumu‘a ‘a e fononga ia ‘a Sīsū ki Selusalema he kuo hokosia ‘a e taimi ke fakakakato hono ngafa ne hā‘ele mai ai ki māmaní, ko e fai hotau fakamo‘ui ‘aki ‘ene tuku ‘ene mo‘uí ke mole. Ko e ngafa mafatukituki fau ko e hulutu‘a ‘etau fai angahalá. Ko e hala ko iá foki na‘e ‘ikai ko ha hala fo‘ou. Na‘e fononga ai ‘a e kau Siú kimu‘a pea mo e kuonga ‘o Sīsū. Na‘á nau hake ki he Temipale i Selusalemá ko e fononga pilikimi lolotonga ‘enau mo‘uí ke toe fakamanatu ‘a e ‘ekisoto ‘a Mōsesé mo ‘enau fanga kuí mei ‘Isipite ki he Fonua ‘o e Tala‘ofá. ‘Oku fakamā‘opo‘opo ‘e Luke ‘a e fononga ko ‘ení he‘etau lau Folofola ki he ‘ahó ni, pea ko e fakakaaukau tefito ia ‘o ‘ene Kōsipelí. ‘Okú ne fakamahino mai ‘oku tā pē mo laka ‘a e ‘Eikí ke lava hono ngaahi ngafá lolotonga kuo ‘osi fakamama‘u hono fofongá ki Selusalema mo e ngaahi faingata‘a ‘oku tu‘unuku mai. ‘Oku fakamahino heni ‘e Luke ‘oku ‘ikai tuka ‘a Sīsū ia ‘i he‘ene talangofua kakato ki he‘ene Tamaí. ‘Ikai ko ia pē, ka ko e kanoloto ‘eni ‘o e mo‘ui ‘a e kalisitiané, ko e muimui kia Sīsū ‘o tatau ai pē he faingatamaki mo e faingamalié. Ko e ‘uluaki me‘a ‘o e muimui ko ‘ení, ‘oku mahino ‘oku faingata‘a. ‘E feke‘ike‘i ‘a e kau muimui ‘o hangē ko e kau Akó he feinga ke ‘ilo pe kohai ‘oku lahi hono mafái pē ‘e ofi taha kia Sīsū he ‘oku ‘omi e me‘a fakafo‘ituituí ke ne fakalanu ‘a e fekau ke faí. ‘Oku mahino ‘a e kāinga ‘a e fononga ko‘ení mo ia ne fai he Fuakava Motu‘á, ‘i hono fekau e kau Akó ke asiasi mo teuteu e hala fonongá hangē ko Mōsesé mo e Tohi ‘a e Palōfita ko Malaká he fekau e kau ‘angeló kimu‘a. Pea hā he‘etau Ki‘i Ama ‘o e ‘ahó ní, ‘a e tali ‘a e kakai ‘oku nau pole ke muimui kia Sīsū he hala fonongá. Ka ‘i he‘etau vakai ki he ‘ulungaanga ‘o e kāinga ko ‘ení, ‘oku hangē ko e tenga ne tō ki he ‘akau talatalá mo e potu makamaká, nau omi pē mo ‘enau ‘āsenita kuo ha‘i fakataha mai mo ‘enau pole ke muimui. Ko e

taimi lahi ko kitautolu 'eni, 'oku tala ko e kau muimui 'o Kalaisi, kae fakahā he'etau toupiko'i mo e lotu fa'iteliha 'oku 'ikai ko e me'a mu'omu'a 'a e muimui 'ia Sīsū. Ko e faingata'a lahi faufau 'eni kiate kitautolu 'oku lau ko e kau lotu. 'Oku tau mohu 'uhinga ke li'aki 'etau muimui. Hangē ko e palau he kuonga ko iá, ko 'ete toe sio kimui pea pikopiko 'a e me'a 'oku tau feinga ke palaú. Ko 'etau fonongá, ke tau sio ki he mape 'o e hala 'oku feinga ke tau fononga'i 'o 'ikai ke sio ki he hala kuo tau 'osi fou mai ai. Ko e fehu'i leva ke tau tali, te ke muimui kia Sīsū 'o tatau ai pē? 'o 'ikai toe fehu'ia? Tauange ke tau tali fakataha mo e punaké he Himi 508, "Ka 'alu atu hoku 'Eiki ki ha me'a, Hake he mo'ungá na pe hifo he tele'a, Te te muimui 'o 'ikai teu fehu'ia, Te ne taki tonu ki he monū'ia".

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: 'Eiki, kuó u tukupā ke u muimui 'o tatau he faingofua, pe faingata'a; te u 'ahi'ahi, pē ko e hala fakataha ki he mate pe mo'ui, ka 'i ai 'a e 'Afiona, te u 'alu ai, 'Emeni.

Sapate, Siune 29: *Sāpate 3 Hili 'a e Penitekosi. (Lanumata).*

Lesoni: 2 Tu'i 2:1-2, 6-14; Saame 77:1-2, 11-20; Kaletia 5:1, 13-25; Luke 9:51-62.

Mōnite, Siune 30: Lau Folofola – 2 Tu'i 5: 1-14

Ki'i Ama; 2 Tu'i 5: 5 & 6, "Peá ne foki ki he tangata 'o 'Elohim, 'a ia mo hono fu'u vāhenga taú, 'o ne a'u 'o tu'u 'i hono 'aó, 'o ne pehē; 'Vakai, kuó u 'ilo 'oku 'ikai ha 'otua 'i māmani katoa, ka 'i 'Isileli pē: pea ko eni, ke ke tali mu'a ha me'a'ofa mei ho'o tamaio'eiki ko au.' Ka ka tali 'e ia, 'Tangi mo'oni 'a Sihova, 'a ia ko hono 'aó 'oku ou tu'u ai, ha'aku tali ha me'a.' Peá ne fakakolekole ke ne to'o ha me'a; ka ne fakafisi pē."

Pou 'Ao: Ko e taha 'eni 'o e talanoa 'oku tau maheni mo ia he Folofolá. Ko e talanoa melie 'eni ki hono fakamo'ui e kiliá 'e he 'Otuá 'o fakafetaulaki'i 'a e ma'u mafai mo e fakatōkilalo 'oku fa'ūū fakataha'i heni. 'Oku ngāue'aki 'e he 'Otuá 'a e kakai mei honau fa'auhinga tu'unga kehekehe ke fakahaa'i hono māfima'fi. Ko Neamani ko e 'eikitaui Silia kuo 'iloa 'ene ngaahi ikuná he mala'e taú pea tuku 'e he 'Otua ke ne ikuna, kae mo'ulaloa ia ki he mahaki ko e kilia. Na'a mo e tu'i 'o 'Isileli na'e 'ikai falala ia kia Neamani he tohi 'a e tu'i Siliá ke ne fakama'a 'a Neamani. 'I he tafa'aki 'e tahá, ko e sevānití 'a e hoa 'o Neamani, na'e kau hono taki pōpula'i he taú, pea tonu ke 'ita pe mamahi koe'uhi ko e tu'unga 'ene mo'ui, ka na'a ne kumi ki he lelei 'a kinautolu na'e 'aofia 'ene mo'ui. Ko ia na'a ne talaange ke vakai 'a e Palōfita mei hono fonuá he te ne lava ke tokoni ki he faingata'a ne mo'ua ai 'a e 'eikitaú. 'Ikai ko ia pe ka ko e tokoni kia Neamani, na'a nau kau hono fakaloto'i 'a e 'eikitaú ke ne fai e founa fakama'a na'e fakahā ange 'e he Palōfitá. Ne nau talaange kia Neamani ke tuku ha faingamālie ke vakai pe 'e ngāue 'a e lau 'a e Palōfitá. Na'e tu'u 'a e Palofita ko 'Ilaisa 'i he vaha'a 'o e ma'u mafai mo e hala he mafai pea na'a ne fakahā ta'etoeveiveia 'oku 'ikai ha mafai ia he lalo langi 'e toe fakauoua'i 'a e mafai 'o e 'Otuá. Ko 'Ilaisa 'a e me'angāue fakamo'ui 'a e 'Otuá ka na'e 'ikai te ne fai ke ma'u ai hano ongoongo. Na'e fakamahino mai heni ko e kelesi mo e meesi 'a e 'Otuá 'oku talitali ia kiate kinautolu 'oku fakatōkilalo 'o tali 'a e me'a'ofa faka'otua ko iá. Ko e konga foki 'eni 'o e talanoa ia 'oku toe lahi ange he ngaahi kakai 'oku talanoa ki ai. Ko e fekuki 'a e Palōfita masiva mo e 'eikitaui mohu me'a. Kuo lava hono fakama'a e kiliá pea ha'u e 'eikitaui mo fu'u koloa, kae 'ikai tali 'e he Palōfita ia ha me'a 'e taha. Ko e fehu'i leva kiate kitautolu, 'oku fēfē 'etau feinga ke fai hotau ngaahi fatongia he 'aho ki he 'aho mo kau ai 'a e me'a'ofā? Ko e lau 'a Molitoni, "Pea tau laka atu he hala kuo tofa, 'O 'ouae tuku 'i ha tau Pe afe ha koloa." Ko e tumutumu 'etau mo'ui mo e fai fatongia ke tala ki māmani 'a e hulu atu e 'ofa mo e lāngilangi 'o e 'Otuá. Hangē ko e fekihiaki 'a Neamani mo e Palōfita ko 'Ilaisa he'etau Ki'i Amá. 'Oku tau kumi ha tau lāngilangi pe 'oku tau mātu'aki fai 'aki e laumālie 'o e fakatōkilalo 'o fakaongo kia Sihova? Kuo fakakolola kitautolu 'e Laumalie Mā'oni'oni he mahina ko 'eni ke tau hoko kotoa ko 'ene Me'angāue. Tauange ke pehē ha'atau ngaue 'aonga 'aki 'a e me'a'ofa fungani 'oku tau toloto monū'ia ai ke ke fakakakato 'aki e Ui 'oku fai 'e he 'Otuá ma'atautolu fakafo'ituitui.

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: Ako mai 'Eiki ke mau fakaongo ma'u 'a e me'a kotoa 'oku mau faingamālie he mo'ui ke fakahokó, hei'ilo na'a lāngilangi'ia ai 'Afiona, 'Emeni.